

PREGLEDNI ČLANCI

UDK 343.126.1(497.11) ; 341.231.14

Prihvaćeno: 20.9.2017.

*Gordana Krstić**

KONCEPT PRITVORA U SUDSKOJ PRAKSI

Abstrakt: U ovom radu analiziran je ustavnopravni i krivičnopravni pojam pritvora, određivanje, trajanje i primena pritvora u praksi redovnih sudova, Ustavnog suda Republike Srbije i Evropskog suda za ljudska prava. Kao jedan od pojavnih oblika lišenja slobode, pored zadržavanja osumnjičenog u predistražnom postupku, osude na kaznu zatvora u krivičnom i prekršajnom postupku, ili izricanja mere bezbednosti obaveznog psihijatrijskog lečenja i čuvanja u zdravstvenoj ustanovi, pritvor je krajnje sredstvo za obezbeđenje prisustva okrivljenog i nesmetano vođenje krivičnog postupka. Njegovim određivanjem otvara se latentna opasnost od povrede pretpostavke nevinosti, što zahteva hitno i obazrivo postupanje nadležnih organa, poštovanje striktnih pravila o zaštiti prava pritvorenika i svođenje pritvora na najkraće vreme. Rad takođe sadrži elaboraciju tendencije učestalog određivanja pritvora, alternativne mere i pregled lica na koje se ne primenjuje opšti režim stavljanja u pritvor.

Ključne reči: pritvor, lišenje slobode, pritvorenik, alternativne mere, imunitet

1. UVOD

Lična prava, kao posebna kategorija građanskih prava, jemče pojedincu pravo na život, nepovredivost fizičkog i psihičkog integriteta, zabranu ropstva, položaja sličnog ropstvu i prinudnog rada, pravo na slobodu i bezbednost, slobodu kretanja, nepovredivost stana i tajnosti pisama i drugih sredstava opštenja, zaštitu podataka o ličnosti, slobodu misli, savesti i veroispovesti, slobodu mišljenja i izražavanja, slobodu izražavanja nacionalne pripadnosti i slobodu naučnog i umetničkog stvaranja (čl. 24–27, 39–43, 46–47 i 73 Ustava¹). Pošto se njima štiti privatni domen i lična sloboda čoveka primarno u odnosu na sudsku i upravnu vlast, u katalogu ljudskih prava zauzimaju prioritarno mesto.

Među nabrojanim pravima i slobodama posebno se izdvajaju lična sloboda i pravo na bezbednost, koji u određenim slučajevima mogu biti u koliziji sa fundamentalnim ingerencijama organa javne vlasti kada treba preventivno delovati i suzbiti nezakonite kriminalne radnje delinkvenata. Prevaga se na osnovu ustava,

* Tužilački pomoćnik u Tužilaštvu za organizovani kriminal u Republici Srbiji, *grkrstic@gmail.com*. Stavovi izneti u radu predstavljaju lični stav autorke, a ne državnog organa u kom je zaposlena.

1 Ustav Republike Srbije, „Službeni glasnik RS“ br. 98/06.

međunarodnih ugovora i zakona priznaje intervenciji državnih organa putem *lišenja slobode lica*, kojem se, dok je u takvom statusu, garantuje poštovanje ličnosti i osnovnih prava u krivičnom ili drugom kaznenom postupku. Važnost utemeljenja propozicija za proveru zakonitosti i opravdanosti u postupku lišavanja slobode prepoznate su još u 15. veku, a akt pod nazivom *Habeas Corpus Amendments Act*,² donet 1679. godine u Engleskoj detaljno je uredio ova pitanja i postao nezaobilazna garancija za zaštitu prava lica lišenog slobode. Ugrađen je u tač. 9 čl. 1 Ustava SAD iz 1787. godine, kao i u čl. 7 Deklaracije o pravima čoveka i građanina iz 1789. godine.³

Jedan od pojavnih oblika lišenja slobode u krivičnom postupku jeste *određivanje pritvora osumnjičenom* za kojeg postoji osnovana sumnja da je učinio krivično delo za koje se goni po službenoj dužnosti. Zbog ograničenja lične slobode i zadiranja u bezbednost lica na osnovu sudskih akata, pritvor je u Republici Srbiji regulisan i ustavnim i zakonskim normama i ujedno je tačka vezivanja između ustavnog i krivičnog prava.

2. USTAVNO REGULISANJE PRITVORA

Ustav Republike Srbije, u drugom delu „Ljudska i manjinska prava i slobode“, u drugom odeljku „Ljudska prava i slobode“ (čl. 164 i čl. 165 Ustava) među garancijama privatne ličnosti čoveka i građanina reguliše određivanje i trajanje pritvora i naknadu štete za neosnovano ili nezakonito pritvaranje.

Za razliku od lišenja slobode, koje implicira svako postupanje kojim se uskraćuje sloboda kretanja i lična bezbednost i koje ima za posledicu kratkotrajno smeštanje lica u zavodsku ustanovu, uz jemčenje pratećih obaveza državnih organa prema takvom licu u smislu čovečnog postupanja sa uvažavanjem njegove ličnosti, zabrane svakog nasilja i iznuđivanja iskaza od lica lišenog slobode (čl. 28 i 29 Ustava), pritvor je stroža mera, koja se manifestuje preventivnim ograničavanjem slobode osumnjičenom za koga postoji osnovana sumnja da je učinio krivično delo.⁴ U načinu propisivanja prava pritvorenog lica dominira *princip pozitivnih obaveza države*, koja ima aktivnu ulogu da osigura poštovanje tri grupe prava (čl. 30–31 Ustava):

- *prvu grupu u vezi sa inicijalnim činom pritvaranja*, kada se zahteva da nadležan sud donese rešenje o određivanju pritvora (ako je pritvaranje neophodno radi vođenja krivičnog postupka; ako osumnjičeni nije saslušan prilikom donošenja odluke o pritvoru ili ako odluka o pritvoru nije izvršena neposredno po donošenju, pritvoreno lice mora u roku od 48 sati od lišenja slobode biti izvedeno pred nadležni sud, koji potom odlučuje o pritvoru; pismeno i obrazloženo rešenje suda o pritvoru se uručuje prit-

2 U prevodu: „Zakon za bolje osiguranje slobode podanika i za zabranu prekomorskog zatvora“.

3 S. Beljanski /2001/: *Međunarodni pravni standardi o krivičnom postupku*, Beograd, str. 67–68.

4 R. Marković /2005/: *Ustavno pravo i političke institucije*, Beograd, str. 591.

- voreniku najkasnije 12 časova od pritvaranja, a odluku o žalbi na pritvor donosi sud i dostavlja pritvoreniku u roku od 48 časova),
- *drugu grupu u vezi sa trajanjem pritvora*, kada je osumnjičeni već u režimu pritvora u zavodu zatvorenog tipa (obaveza svodenja pritvora na najkraće neophodno vreme, imajući u vidu razloge; trajanje pritvora određenog odlukom prvostepenog sudau istrazi ograničeno je na najduže tri meseca, a viši sud ga može produžiti na još tri meseca; ako do isteka tog roka ne bude podignuta optužnica, osumnjičeni mora biti pušten na slobodu; posle podizanja optužnice trajanje pritvora sud svodi na najkraće neophodno vreme; pritvorenik se pušta da se brani sa slobode čim prestanu razlozi zbog kojih je pritvor bio određen) i
 - *treću grupu*, koja jemči pravo na naknadu štete onome ko je bez osnova ili nezakonito lišen slobode, pritvoren ili osuđen za krivično delo.

Analogno navedenom, ustavne odredbe koje uređuju materiju pritvora jesu načelno generalne i apstraktne, ali su i elementarne i jezgrovite i ne ostavljaju previše manevarskog prostora zakonodavcu za njihovu konkretizaciju, niti nadležnim državnim organima za implementaciju. Od ovog pravila i uopšte od standardne dikcije ustavnog normiranja postoje izuzeci, karakteristični za odredbe o dužini trajanja zadržavanja, roku za uručivanje rešenja o određivanju pritvora osumnjičenom i maksimalnom trajanju pritvora, koje su detaljističke i opširne s jedne strane. Ipak, s druge strane, time se nedvosmisleno potkrepljuje hitno i strogo obazrivo postupanje u pritvorskim predmetima, naglašava efikasnost ostvarivanja prava pritvorenog lica, i princip obaveznosti i odgovornosti uz isključivanje svakog potencijalnog vida diskrecije i arbitrnosti.

3. ODREĐENJE PRITVORA U KRIVIČNOM PRAVU

Pritvor je oblik lišenja slobode okrivljenog u toku krivičnog postupka, koji se određuje i produžava radi ostvarenja procesnih ciljeva. Po svojoj pravnoj prirodi, nije kazna, nego prinudna fakultativna mera za obezbeđenje prisustva okrivljenog i nesmetano vođenje krivičnog postupka. U isključivu stvarnu nadležnost suda spada određivanje, produžavanje i ukidanje pritvora i to se nije promenilo ni proširivanjem kruga ovlašćenja javnog tužioca na sprovođenje istrage,⁵ koji je u toj fazi krivičnog postupka autonomni donosilac odluke o krivičnom gonjenju i preduzimanju dokaznih radnji. Razlozi za pritvor, kao skup pretpostavki čije ispunjenje procenjuje sud u svakom konkretnom slučaju, čine srž zakonskih odredbi o pritvoru i njihovo propisivanje je inherentno legislativnoj aktivnosti, a ne ustavnoj.

5 Zakonik o krivičnom postupku, „Službeni glasnik RS“ br. 72/11, 101/11, 121/12, 32/13, 45/13, 55/14, stupio je na snagu 6. oktobra 2011, a primenjuje se od 15. januara. 2012. u postupcima za krivična dela za koja je posebnim zakonom određeno da postupa javno tužilaštvo posebne nadležnosti, odnosno Tužilaštvo za organizovani kriminal i Tužilaštvo za ratne zločine, dok se u u postupcima u kojima postupaju tužilaštva redovne nadležnosti (osnovna, javna, viša i apelaciona javna tužilaštva) primenjuje od 01. oktobra 2013.

3.1. Razlozi za pritvor

Prilikom odlučivanja o pritvoru sud ceni ispunjenost opštih i posebnih uslova predviđenih Zakonikom o krivičnom postupku (*u daljem tekstu: ZKP*). Opšti uslovi su identični onima kod drugih alternativnih mera za obezbeđenje prisustva okrivljenog⁶ i ogledaju se u vođenju računa o neophodnosti, adekvatnosti i srazmernosti primene konkretne mere. To u stvari nameće obavezu organu postupka (sudu, ali i javnom tužiocu koji predlaže pritvor) da pazi da se ne određuje teža mera ako se ista svrha može postići blažom merom,⁷ a kada prestanu razlozi zbog kojih je određena, da bude ukinuta po službenoj dužnosti i zamenjena blažom merom.

Posebni uslovi za određivanje pritvora predstavljaju procesne razloge koji moraju biti ispunjeni i koji su takve težine da neposredno ukazuju na zakonitost, legitimnost i neophodnost ograničenja slobode kretanja okrivljenog. S tim u vezi, pritvor se može primeniti samo protiv lica za koje postoji *osnovana sumnja* da je učinilo krivično delo. Ovo je viši stepen sumnje od onog koji je potreban da bi protiv određenog lica bio vođen predistražni postupak, bila podneta krivična prijava, određeno zadržavanje ili pokrenuta istraga, jer se za ove procesne situacije zahteva *osnov sumnje*, odnosno skup posrednih argumenata koji inkriminišu osumnjičenog. Kod pritvora je važno da egzistiraju činjenice koje direktno dokazima, koji su do tada mogli biti pribavljeni, terete osumnjičenog uz kumulativno ispunjenje jednog ili više sledećih razloga za pritvor.⁸

1. *Opasnost od bekstva*, prvi razlog za pritvor, je kompleksan jer obuhvata nekoliko procesnih situacija, za koje važi diferencijalni pravni režim za određivanje i trajanje pritvora. Prvenstveno, kada organ postupka alternativnim načinima i blažim merama, kao što su poziv i dovođenje, nije uspeo da obezbedi uručenje poziva osumnjičenom radi saslušanja, zbog toga što je npr. osumnjičeni nepoznat na adresi, na kojoj ima prijavljeno prebivalište ili boravište, ili nije ustanovljen njegov identitet i istovetnost sa licem protiv koga je podneta krivična prijava, takvom osumnjičenom može biti određen pritvor. Rešenje o pritvoru zasniva se na izveštaju nadležne policijske stanice o tome da npr. osumnjičeni ne stanuje na prijavljenoj adresi duži period, da nije poznat predsedniku stanara zgrade, niti komšijama, da se ne nalazi na spisku stanara itd. Takav, kao i svaki drugi policijski izveštaj nema dokaznu snagu prilikom donošenja presude u krivičnom postupku, ali je za odluku o pritvoru relevantan i merodavan.⁹ Ipak, po pronalasku i utvrđivanju istovetnosti osumnjičenog, pritvor se ukida i to jasno ukazuje da je domašaj ovog razloga restriktivan u pogledu njegovog trajanja. Dalje, ukoliko je osumnjičeni saslušan, ali se u međuvre-

6 Npr. poziv, dovođenje, zabrana prilaženja, sastajanja ili komuniciranja sa određenim licem i posećivanja određenih mesta, zabrana napuštanja boravišta, jemstvo i zabrana napuštanja stana predviđeni čl. 188 st. 1 ZKP.

7 Stav sudske prakse da nesposobnost okrivljenog da učestvuje u krivičnom postupku zbog teške bolesti predstavlja osnov za ukidanje pritvora zauzet je u rešenju Višeg suda u Novom Sadu Kv.br.1141/11 od 18.08.2011. godine.

8 S. Bejatović, M. Škulić, G. Ilić /2013/: *Priručnik za primenu Zakonika o krivičnom postupku*, Beograd, str. 154.

9 Rešenje Apelacionog suda u Beogradu Kž.2.Po1.br.32/11 od 14.02.2011. godine i rešenje Višeg suda u Beogradu – Posebnog odeljenja Kv.Po1.br.25/11 od 21.01.2011. godine.

menu pre završetka istrage javi potreba za ponovnim saslušanjem zbog npr. proširenja istrage, a na poziv organa postupka se ne odaziva, bilo iz razloga što je nepoznat na adresi koju je prijavio na prvom saslušanju ili je poziv primio, a izostanak nije opravdao, sve ove okolnosti ukazuju da se krije ili da očigledno izbegava da dođe na zakazano saslušanje, i tada osumnjičeni može biti stavljen u pritvor. Zatvoreni tretman prema njemu traje dok ne dostavi pouzdanu adresu, ne položi jemstvo, ili dok sud ne odredi meru zabrane napuštanja boravišta ili stana. U toku glavnog pretresa sud ima ovlašćenje da odredi pritvor pod uslovom da optuženi očigledno izbegava da dođe na glavni pretres uprkos svesti i znanju o tome da se protiv njega vodi krivični postupak i da je dužan da se odaziva pozivima za glavni pretres. *Očigledno izbegavanje* je pravni standard koji zavisi od okolnosti konkretnog slučaja, a sud se prilikom odlučivanja rukovodi i objektivnim merilima i ciljem prava. Opravdano je odrediti pritvor optuženom po ovom osnovu kada dva puta nije pristupio na glavni pretres, iako je oba puta bio uredno pozvan, a svoje izostanke nije opravdao, niti je naredba o njegovom dovođenju mogla da bude uspešno izvršena jer ne stanuje na adresi koju je prijavio sudu i na kojoj živi njegova majka, iako je pre toga bio saslušan u svojstvu okrivljenog i bio upozoren na dužnost odazivanja svim pozivima suda i prijavljivanja sudu svake promene adrese i posledice propuštanja. Njegov izostanak ne opravdava ni okolnost da je na dan zakazanog glavnog pretresa imao lekarski pregled, jer je okrivljeni bio u obavezi da sud blagovremeno obavesti o nemogućnosti prisustvovanja glavnom pretresu.¹⁰ Kako je cilj stavljanja u pritvor optuženog sprečavanje opstrukcije postupka i efikasno i promptno suđenje, po ovom osnovu pritvor maksimalno može trajati do objavljivanja presude. Takođe, prvi razlog za pritvor proteže se i na druge okolnosti koje ukazuju na opasnost od bekstva okrivljenog, tj. da bi mogao da pobegne, sakrije se, ode u nepoznato mesto ili u inostranstvo i tako postane nedostupan organima gonjenja. Konkretizacija te odredbe ostvarena je kroz jurisprudenciju sudova, premda se radi i o najčešćem razlogu za pritvor, koji *exempli causa* može postojati kad okrivljeni ima dvojno državljanstvo, kad iz načina izvršenja krivičnog dela proizlazi da je imao česte kontakte sa licima van teritorije domaće države, kad su prilikom pretresanja kod njega pronađene lažne ili preinačene putne isprave itd, kada nema porodicu, stalno zaposlenje, niti druge obaveze koje bi ga trajnije vezivale za određeno mesto i koje bi nesumnjivo ukazivale da je ono centar njegovih životnih i profesionalnih aktivnosti.¹¹

2. *Koluzionarna opasnost*¹² je drugi razlog za pritvor i manifestuje se kroz bojazan da će okrivljeni uticati na involvirana lica, koja bi ga mogla teretiti, ili inače zatrti tragove učinjenog krivičnog dela. Može se razložiti na dva dela. Prvi, koji podra-

10 Rešenje Višeg suda u Novom Sadu, Kž.2.br.240/14 od 19. 8. 2014, http://bilten.osns.rs/presuda/pretraga?Presuda%5Bgrupa_id%5D=1&Presuda%5BkljucnaRec%5D=%D0%BF%D1%80%D0%B8%D1%82%D0%B2%D0%BE%D1%80&Presuda%5Bmesec%5D=0&Presuda%5Bgodina%5D=0&yt0=%D0%9F%D1%80%D0%B5%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%B3%D0%B0 [11.02.2017].

11 O drugim slučajevima opasnosti od bekstva u jurisprudenciji sudova Republike Srbije videti G. Ilić, M. Majić, S. Beljanski, A. Trešnjev /2012/: *Komentar Zakonika o krivičnom postupku*, Beograd, str. 455–459.

12 B. Zlatarić, M. Damaška /1966/: *Rječnik krivičnog prava i postupka*, Zagreb, str. 132 – lat. *colludere* – potajno se sporazumevati.

zumeva da se okrivljenom pritvor aktivira zbog postojanja ozbiljne pretnje da boravkom na slobodi upropasti, sakrije, promeni ili podmetne lažne predmete koji su bili upotrebljeni za izvršenje krivičnog dela ili su nastali izvršenjem krivičnog dela, a nisu pronađeni prilikom pretresanja i lišenja slobode. Drugi, koji se temelji na osobitim okolnostima da će se okrivljeni konfrontirati sa svedokom, saučesnikom ili pomagačem, da će prema nekom od njih primeniti silu ili pretnju, ili im učiniti ili obećati poklon ili drugu korist kako ga ne bi kompromitovali svojim iskazom. U proceni ovih elemenata dominantno mesto zauzima bliskost okrivljenog sa svedocima, status ili njegovo svojstvo, npr. kod krivičnog dela zloupotreba službenog položaja iz čl. 359 Krivičnog zakonika¹³ svedočiti mogu lica koja su zaposlena u državnom organu u kom je šef okrivljeni, te su subordinirana u odnosu na njega, ili kod krivičnog dela razbojništvo iz čl. 206 KZ kad je učinjeno u grupi, gde jedan okrivljeni može uticati na saizvršioce ili pomagače da daju iskaz tako da pogoduju jedan drugome itd. U predlogu za određivanje ili produženje pritvora važno je taksativno nabrojati svedoke čije ispitivanje je neophodno za razjašnjenje činjeničnog stanja i argumentovati okolnosti na koje će se izjašnjavati u svojim iskazima. Fundamentalna svrha drugog osnova jeste objektivno i delotvorno prikupljanje dokaza, efikasno sprovođenje dokaznih radnji i zaštita očevidaca na samom početku istrage. To evidentno proizlazi i iz ograničenja u pogledu trajanja pritvora, koji mora biti ukinut čim se obezbede dokazi zbog kojih je pritvor određen, tačnije ispitivanjem svih svedoka, saslušanjem svih saučesnika i prikriivača. Osim toga, materijalni dokazi najčešće bivaju prikupljeni na samom početku istrage, koja kako odmiče tako proporcionalno slabi i dejstvo ovog pritvorskog osnova, koje prestaje nakon što svedoci budu ispitani.¹⁴

3. *Iteracijska opasnost*,¹⁵ treći pritvorski razlog, je rizik od ponavljanja krivičnog dela od strane okrivljenog. U praksi se ceni na osnovu niza objektivnih okolnosti, kao što su: činjenica da je okrivljeni specijalni povratnik, odnosno da postoji osnovana sumnja da je učinio istovrsno, odnosno srodno krivično delo za koje je već bio osuđen, da je zavistan od upotrebe psihoaktivnih supstanci, a da nije bio podvrgnut lečenju ili da je lečenje odbio kod krivičnog dela neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga iz čl. 246 KZ, da je od okrivljenog oduzeta veća količina predmeta koji su bili namenjeni ili upotrebljeni za izvršenja krivičnog dela falsifikovanje isprava iz čl. 355 KZ, nedozvoljena proizvodnja, držanje, nošenje i promet oružja i eksplozivnih materija iz čl. 348 KZ, falsifikovanje novca iz čl. 223 KZ, ili falsifikovanje i zloupotreba platnih kartica iz čl. 225 KZ. Ove okolnosti treba da imaju karakter osobitih u smislu da lična svojstva osumnjičenog, njegov način života, odnos sa oštećenima, brojnost preduzetih radnji koje čine konstrukciju produženog krivičnog dela upućuju na logičan zaključak da će okrivljeni boravkom na slobodi u kratkom periodu ponovo učiniti krivično delo. Izveštaj iz kaznene evidencije o osuđivanosti okrivljenog *ipso facto* nije dovoljan, već je nužno da budu obrazložene

13 Krivični zakonik – KZ, „Službeni glasnik RS“ br. 85/2005, 88/2005 – ispr., 107/2005 – ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014 i 94/2016.

14 M. Macovei /2002/: *The right to liberty and security of the person: A guide to the implementation of Article 5 of the European Convention on Human Rights*, Human rights handbooks No.5, str. 31.

15 B. Zlatarić, M. Damaška, *ibid*, str. 108 – lat. *iterare* – ponavljanje.

ni i drugi elementi koji kategorički potvrđuju bojazan od recidivizma i u sadejstvu proizvode efekat osobitih okolnosti. Takođe, osnovana sumnja da je osumnjičeni izvršio krivično delo nasilje u porodici iz grupe krivičnih dela protiv braka i porodice, da je reč o licu koje je po svojoj izjavi konzumiralo drogu i alkohol, nije razlog za produženje pritvora na osnovu čl. 211 st. 1 tač. 3. ZKP, imajući u vidu da razlozi za produženje pritvora po navedenom zakonskom osnovu više ukazuju na apstraktnu opasnost od vršenja krivičnog dela od strane osumnjičenog.¹⁶ Osim toga, u odnosu na okrivljenog protiv koga se vodi krivični postupak zbog krivičnog dela protiv službene dužnosti i za koga je zbog stavljanja u pritvor poslodavac doneo odluku o udaljenju sa rada, može se smatrati da je ovaj treći razlog za pritvor otpao, zato što je okrivljeni privremeno izgubio svojstvo službenog lica, koje je *condicio sine qua non* za ponovno vršenje istog krivičnog dela.¹⁷ Predmet ocene potrepljenosti ovog razloga za pritvor može biti i sklonost okrivljenog da vrši teža krivična dela npr. zbog njegovog mentalnog zdravlja. Naravno, ako je mentalno zdravlje okrivljenog loše, moguće je da nije sposoban za boravak u pritvoru, te da mu je potrebno omogućiti lečenje i pružiti adekvatnu terapiju. Naročito dobri razlozi za određivanje pritvora postojeće ako je okrivljeni i posle pokretanja postupka protiv njega učinio ozbiljnije krivično delo.¹⁸

4. Četvrti razlog za pritvor obuhvata tri uslova, koji kumulativno moraju biti ispunjeni da bi osumnjičenom po tom osnovu bio određen pritvor: prvi se odnosi na težinu krivičnog dela, drugi podrazumeva uznemirenje javnosti do kog je došlo usled načina izvršenja i težine posledica krivičnog dela, i treći da je uznemirenje javnosti takvog intenziteta da može ugroziti nesmetano i pravično vođenje krivičnog postupka. Prvi uslov je objektivan i alternativno postavljen, premda se zahteva da se postupak vodi za krivično delo za koje je zaprećena kazna zatvora preko limita od deset godina, ili preko pet godina ukoliko je sa elementima nasilja, ili ako je doneta osuđujuća prvostepena presuda, kojom je okrivljeni osuđen na kaznu zatvora od pet godina ili težu kaznu. Uznemirenje javnosti je pravni standard, koji je bio propisan i ZKP iz 1977. godine.¹⁹ Pored ocene načina izvršenja i težine posledice izolovano od kvalifikatornih okolnosti krivičnog dela, u postupku ispitivanja zakonskih uslova za pritvor sud treba da odmeri potencijalnu meru uticaja uznemirenja

16 Rešenje Višeg suda u Požarevcu 3.Kž.br.121/15 od 23.04.2015.

17 Krivično delo primanje mita neposredno je povezano sa svojstvom službenog lica, odnosno njegovim službenim ovlašćenjima i sa vršenjem službenih radnji, a udaljenjem okrivljenog sa posla i sledstvenim prestankom radnog odnosa, opasnost od ponavljanja krivičnog dela ostala je u sferi potpune apstrakcije (Odluka Ustavnog suda Už.br.1067/2011 od 18.07.2012. godine).

18 N. Kovačević, Ž. Marković, N. Nikolić /2014/: *Pritvor – ultima ratio?*, Beograd, str. 35.

19 Zakonik o krivičnom postupku, „Službeni list SFRJ“ br. 4/77, 36/77, 14/85, 26/86, 74/87, 57/89, 3/90, „Službeni list SRJ“ br. 27/92, 24/94, (21/99, 44/99), 71/00, 13/01. Ovo je ujedno i poslednji procesni zakonik koji je propisivao *obavezno određivanje pritvora* licu za koje postoji osnovana sumnja da je učinilo krivično delo za koje je u zakonu propisana smrtna kazna, a nije postojala zakonska mogućnost izricanja blaže kazne, a fakultativni razlozi su bili: opasnost od bekstva, rizik od uništenja tragova krivičnog dela i uticaja na svedoke, saučesnike ili prikriivače, opasnost od ponavljanja krivičnog dela, ili ako je u pitanju krivično delo za koje se po zakonu može izreći kazna deset godina zatvora ili teža kazna, a usled načina izvršenja, posledica ili drugih okolnosti došlo je ili je moglo da dođe do takvog uznemirenja građana da je radi nesmetanog vođenja krivičnog postupka ili bezbednosti ljudi neophodno određivanje pritvora.

javnosti na tok krivičnog postupka. Nije jasno kojim kriterijumima bi sud pri tome trebalo da se rukovodi, da li postoji uzmemirenje javnosti, da li bi trebalo sud da sprovede anketu, vanprocesno istraživanje?²⁰ Zbog neprecizne i paušalne zakonske formulacije četvrti razlog za pritvor trpi ozbiljne kritike u kontekstu determinisanja pojma javnosti, odnosno da li je to svetska, opšta javnost, ili je čine građani pokrajine, određenog područja ili mesta, kao i modaliteta odražavanja na rad suda kao nezavisnog državnog organa. Premda da je reč o dopunskom elementu za produženje pritvora, uznemirenje javnosti je korektivne prirode i sud ga po pravilu restriktivno tumači i primenjuje kod najtežih krivičnih dela uperenih protiv života i tela, sloboda i prava čoveka i građanina, polnih sloboda i protiv braka i porodice, tako što interpretira uzrast, pokretnost, fizičku snagu žrtve, tj. oštećenog, mesto izvršenja krivičnog dela, pobude, patnje koje se nanose žrtvi, postupanje sa žrtvom nakon učinjenog krivičnog dela, sakrivanje tragova i odnos sredine prema deliktu i svojstva sredine.

3.2. Odlučivanje i trajanje pritvora

Hitnost postupanja u pritvorskom predmetu nalaže prioritarnu obradu i preduzimanje procesnih radnji i te obaveze se od strane nadležnih organa i poštuju. Svođenje pritvora na najkraće neophodno vreme jeste glavni princip kod odlučivanja o ovoj rigoroznoj meri. Trajanje pritvora u istrazi je i zakonom vremenski ograničeno na šest meseci.

O određivanju, produženju ili ukidanju pritvora odlučuje *rešenjem* sudija za prethodni postupak ili veće nadležnog suda u zavisnosti od faze krivičnog postupka. Sudija za prethodni postupak može u istrazi da odredi pritvor na predlog javnog tužioca nakon saslušanja okrivljenog isključivo u pogledu postojanja zakonskih razloga za pritvor. Diskutabilna je zakonska mogućnost da se to ročište može održati u odsustvu javnog tužioca i branioca i konstituisanje dužnosti urednog pozivanja ovih učesnika od strane suda, budući da je predlog javnog tužioca inicijalni akt za odlučivanje o pritvoru, te je važno da osim pismenog akta razloge za pritvor i usmeno obrazloži. Posebno je sporna opciona obaveza branioca da prisustvuje ročištu za pritvor u slučajevima obavezne odbrane okrivljenog. Iako sud *ex officio* vodi računa o razlozima za pritvor i stara se da ta mera bude *ultima ratio*, odnosno da se ne određuje ako se ista procesna svrha može postići na drugi način, branilac je taj koji treba da pokuša da ospori argumente u predlogu za pritvor, predloži blažu meru umesto pritvora i osigura okrivljenom efektivno zastupanje.

Izuzetno, pritvor može biti na snazi iako okrivljeni nije prethodno saslušan ako se krije ili nije moguće ustanoviti njegovu istovetnost. Rešenje o određivanju pritvora se predaje okrivljenom u času hapšenja, a najkasnije u roku od 12 časova od pritvaranja (čl. 213 st. 3 ZKP). Protiv tog rešenja okrivljeni i branilac mogu izjaviti žalbu vanpretresnom veću suda u roku od tri dana. Žalba nema suspenzivno dejstvo. Vanpretresno veće u postupku instancione kontrole u roku od 48 sati (čl. 214

20 M. Škuljić /2013a/: Novi zakonik o krivičnom postupku – Očekivanja od primene, *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, Beograd, str. 17–18.

st. 4 ZKP) može odbiti žalbu ili ukinuti pritvor ukoliko smatra da ne postoje zakonski razlozi za pritvor. Osim toga, kada ustanovi da jedan ili više zakonskih razloga po kojima je određen ili produžen pritvor nisu osnovani, preinačiće prvostepeno rešenje i navesti koji se razlozi otklanjaju. Po isteku 30 dana u roku od tri meseca sudija za prethodni postupak dužan je da po službenoj dužnosti preispita egzistiranje razloga za pritvor i bez predloga javnog tužioca za produženje pritvora, odnosno predloga branioca za ukidanje pritvora.²¹ Nakon isteka tri meseca vanpretresno veće neposredno višeg suda stvarno je nadležno da donese odluku po predlogu javnog tužioca za produženje pritvora o ostavljanju na snazi pritvora za još maksimalno tri meseca iz važnih razloga, što je faktičko pitanje,²² ili njegovom ukidanju. Kuriozitet je s tim u vezi da veće neposredno višeg suda npr. ako je složena istraga, može da produži pritvor za tri meseca, a sudija za prethodni postupak taj pritvor može ukinuti usled činjenice da su ispitani svi svedoci kod razloga iz čl. 211 st.1 tač. 2 ZKP. U slučaju da u roku od 6 meseci javni tužilac ne donese naredbu o završetku istrage, jer iz objektivnih razloga istraga nije mogla biti dovršena, u obavezi je da podnese predlog za zamenu pritvora merom zabrane napuštanja stana (čl. 208 ZKP) uz mogućnost da zahteva i kontrolu primene mere elektronskog nadzora i izricanje zabrane korišćenja fiksnog, mobilnog telefona i internet (čl. 190 ZKP), pod uslovom da i dalje postoje razlozi za pritvor, jer će u suprotnom istekom roka pritvor osumnjičenom biti ukinut. *Posle predaje optužnice* sudu isključivo pretresno ili vanpretresno veće kontroliše pravnu ocenu kumulativne ispunjenosti razloga za određivanje ili produženje pritvora. Vanpretresno veće odlučuje o pritvoru u fazi potvrđivanja optužnice, kao i u toku glavnog pretresa kada ne postoji saglasnost stranaka da se pritvor ukine. Periodičnu proveru zakonskih razloga veće vrši *ex officio* na svakih 30 dana do potvrđivanja optužnice, odnosno 60 dana nakon toga do donošenja prvostepene presude, ili upućivanja optuženog na izdržavanje krivične sankcije.

Sudbina pritvora nakon izricanja prvostepene presude zavisi od njene vrste. Pritvor će uvek biti ukinut rešenjem veća i biće naređeno da se optuženi pusti na slobodu ukoliko je doneta oslobađajuća, odbijajuća presuda, ali i osuđujuća, kojom je osuđen na novčanu kaznu, kaznu rada u javnom interesu, kaznu oduzimanja vozačke dozvole, ili mu je izrečena sudska opomena ili uslovna osuda, ili je zbog uračunavanja pritvora u kaznu zatvora, tu kaznu već izdržao, ili je rešenjem optužba odbačena (čl. 425a st. 2 i čl. 416 st. 1 tač. 2 i tač. 3 ZKP). Veće je dužno da pribavi mišljenje javnog tužioca koji je podneo optužni akt, ako se rešenje o određivanju ili ukidanju pritvora temelji na razlozima, kao što su opasnost od bekstva ili opasnost od ponavljanja krivičnog dela. Posebno rešenje veće donosi i u postupku preispitivanja razloga za pritvor iz čl. 211 st. 1 tač. 4 ZKP prema optuženom nakon izricanja osude na efektivnu kaznu zatvora od pet godina ili težu kaznu. Pritvor može trajati

21 Protiv rešenja veća neposredno višeg suda kojim je, u fazi istrage, odbijen predlog javnog tužioca za produženje pritvora u smislu čl. 215 st. 2 ZKP, žalba nije dozvoljena (Pravno shvatanje usvojeno na sednici Krivičnog odeljenja Apelacionog suda u Beogradu održanoj 4. 2. 2014. godine – <http://www.bg.ap.sud.rs/cr/articles/sudska-praksa/pravna-shvatanja-stavovi-i-zakljucci-apelacionog-suda-u-beogradu/krivicno-odeljenje/> [25.12.2017].

22 M. Škuljić /2013b/: *Osnovne novine u krivičnom procesnom pravu Srbije – novi Zakonik o krivičnom postupku iz 2011. godine*, Beograd, str. 34.

do upućivanja optuženog, odnosno osuđenog u zavod za izvršenje krivičnih sankcija, a najduže dok ne istekne vreme trajanja kazne izrečene u prvostepenoj presudi (čl. 425a st. 6 u vezi st. 1–5 ZKP).

Takođe, postavlja se pitanje opravdanosti pritvora u slučaju kad je isto lice već na izdržavanju kazne ili u pritvoru po rešenju drugog suda u drugom postupku. Ove okolnosti nisu smetnja za sud pred kojim se vodi novi krivični postupak da donese rešenje o pritvoru, koje će biti izvršeno nakon što okrivljeni izdrži kaznu zatvora na koju je osuđen ili ukidanjem pritvora u postupku koji je ranije pokrenut.

3.3. Posebne vrste pritvora

3.3.1. Pritvor u skraćenom postupku

U skraćenom postupku, kao sumarnoj procesnoj formi,²³ moguće je odrediti pritvor protiv osumnjičenog za kojeg postoji osnovana sumnja da je učinio krivično delo za koje je zaprećena novčana kazna ili kazna zatvora do 8 godina. Ovo je i važan procesni momenat jer od donošenja rešenja o određivanju pritvora pre podnošenja optužnog predloga u skraćenom postupku krivični postupak se smatra pokrenutim (čl. 7 st. 1 tač. 3 ZKP). Opasnost od bekstva, koluziona i iteracijska opasnost su identično postavljene kao kod pritvora u redovnom postupku, a četvrti razlog za pritvor korespondira vrsti postupka i težini krivičnog dela i manifestuje se kroz zahtev o izricanju kazne zatvora od pet godina ili teže kazne i opravdanosti zbog posebno teških okolnosti krivičnog dela (čl. 498 st. 1 ZKP). Tokom sprovođenja dokaznih radnji od strane javnog tužioca pritvor može trajati najduže 30 dana, a izuzetno ukoliko se postupak vodi za krivično delo za koje se može izreći kazna zatvora od pet godina ili teža kazna, pritvor na obrazloženi predlog javnog tužioca može biti produžen za još 30 dana, radi prikupljanja dokaza. Nakon podnošenja optužnog predloga, pritvor može trajati do donošenja prvostepene presude, odnosno upućivanja optuženog na izdržavanje kazne zatvora, a veće je dužno na svakih 30 dana da preispita da li su razlozi za pritvor i dalje prisutni ili su izgubili na značaju.

3.3.2. Maloletnički pritvor

U odnosu na punoletne učinioce pritvor je izuzetna mera, koja se primenjuje kada alternativnim načinima nije obezbeđeno prisustvo okrivljenog u krivičnom postupku, a prema maloletnicima pritvor je mera sa naglašenim *ultima ratio* karakterom,²⁴ zbog razvoja njihove ličnosti i štetnosti izolovanja iz sredine u kojoj je živeo i smeštaja u zavod. Što se zakonskih razloga za pritvor tiče, Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica (čl. 67 st. 1 ZMUKPZML²⁵) upućuje na odredbu čl. 142 st. 2 prethodno važećeg ZKP,²⁶ koji

23 M. Škulić /2013c/: Odnos načela istine i pojednostavljenih formi krivičnog postupka, *Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima, regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva i iskustva u primeni* (I. Jovanović, M. Stanisavljević, ur.), str. 78–83.

24 M. Škulić /2011/: *Maloletničko krivično pravo*, Beograd, str. 130.

25 Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica, „Službeni glasnik RS“ br. 85/05.

26 Zakonik o krivičnom postupku, „Službeni list SRJ“ br. 70/01, 68/02, „Službeni glasnik RS“ br. 58/04, 85/05, 115/05, 46/06, 49/07, 122/08, 20/09, 72/09, 76/10.

uređuje u stvari trajanje pritvora određenog zbog nemogućnosti utvrđivanja istovetnosti lica, ukidanje kad su obezbeđeni dokazi i trajanje pritvora kad je određen protiv optuženog koji očigledno izbegava da dođe na glavni pretres. U tom važnom segmentu postoji neusklađenost propisa i iako se ZKP shodno primenjuje i na krivični postupak protiv maloletnih lica, razlozi za pritvor prema maloletnicima bi trebalo taksativno da budu navedeni u posebnoj zakonu da bi se izbegle nejasnoće i suvišna tumačenja. Ovo prevashodno i zato što sudija za maloletnike prilikom donošenja rešenja o stavljanju u pritvor treba da ima u vidu da se svrha pritvora nije mogla postići merom privremenog smeštanja maloletnika u prihvatilište, vaspitnu ili sličnu ustanovu, stavljanjem pod nadzor organa starateljstva ili smeštanja u drugu porodicu (čl. 66 ZMUKPZML). Dakle, u postupku ispitivanja razloga za pritvor insistira se na sveobuhvatnoj analizi relevantnih okolnosti, a posebno ličnosti maloletnika, stepena poremećaja ponašanja, težine krivičnog dela i posledica. Ranije izrečene vaspitne mere prema maloletniku mogu biti valjan razlog za pritvor, posebno ako nisu na adekvatan način realizovane, npr. maloletnik nije ispunio posebne obaveze da se uključi u tretman u zdravstvenoj ustanovi (čl. 14 st. 2 tač. 8 ZMUKPZML), zato što je najpre samovoljno prekinuo da dolazi na terapije, a potom odbio dva puta lečenje.²⁷ Pritvor u pripremnom postupku traje najduže mesec dana, a rešenjem veća za maloletnike može se produžiti za još mesec dana. Nakon podnošenja predloga za izricanje krivične sankcije rok držanja osumnjičenog u pritvoru zavisi od toga da li se odnosi na starijeg maloletnika, protiv koga može trajati najduže do šest meseci, tj. mlađeg maloletnika, koji u pritvoru može biti zadržan maksimalno četiri meseca (čl. 67 st. 3–5 ZMUKPZML). Od izricanja vaspitne mere upućivanja u vaspitno-popravni dom i od osude na kaznu maloletničkog zatvora dužina pritvora redukovana je na šest meseci. Drugostepena kontrola osnovanosti pritvora od strane veća za maloletnika vrši se u intervalima od trideset dana.

3.3.3. Ekstradicioni pritvor

Ekstradicioni pritvor je posebna vrsta pritvora koji se određuje na osnovu zamolnice strane države, kojom se traži izručenje okrivljenog koji nije državljanin domaće države.²⁸ Mogu se razlikovati dve situacije u zavisnosti od toga da li je strana država podnela zamolnicu ili nije.

Razlozi za pritvor inherentni su vrsti postupka pružanja međunarodne pravne pomoći u krivičnim stvarima i ogledaju se ili u opasnosti od sakrivanja ili bekstva lica čije se izručenje zahteva s ciljem ometanja postupka odlučivanja o zamolnici

27 Rešenje Višeg suda u Valjevu Kvm.br.11/15 od 18.06.2015. i rešenje Apelacionog suda u Beogradu Kžm2. br. 7/15 od 30.06.2015. godine.

28 Bilateralnim ugovorima je moguće predvideti i izručenje sopstvenih državljana, te tako prema čl.7a Zakona o potvrđivanju Ugovora između Republike Srbije i Crne Gore o izručenju, „Službeni glasnik RS“ br. 1/10, sa izmenama i dopunama, „Službeni glasnik RS“ br. 1/11, dozvoljeno je izručenje sopstvenih državljana s ciljem krivičnog gonjenja ako su ispunjeni uslovi propisani ugovorom samo za krivična dela organizovanog kriminala, protiv čovečnosti i drugih dobara zaštićenih međunarodnim pravom, korupcije i pranja novca, za koja je prema pravu obe države ugovornice propisana kazna zatvora u trajanju od četiri godine ili teža kazna, odnosno mera koja podrazumeva lišenje slobode, kao i za ostala teška krivična dela, odnosno teške oblike krivičnih dela, za koja je propisana kazna zatvora u trajanju od najmanje pet godina ili teža kazna, odnosno mera koja podrazumeva lišenje slobode.

ili sprovođenja izručenja ili u bojazni od ometanja prikupljanja dokaza u postupku izručenja ili u krivičnom postupku pred sudom države molilje (čl. 22 ZMPPKS²⁹). O određivanju pritvora odlučuje sudija za prethodni postupak zamoljene države nakon saslušanja okrivljenog³⁰ i pribavljanja mišljenja ministra nadležnog za pravosuđe o pretpostavkama za ekstradiciju. Pritvor je fakultativni i njegovo trajanje je ograničeno jednim faktičkim maksimalnim rokom, koji mora biti u okvirima posebnog formalnog maksimalnog roka.³¹ Naime, prema licu *može* biti primenjena ova najteža mera procesne prinude do izvršenja odluke o izručenju, a najduže godinu dana od dana pritvaranja (čl. 22 st. 1 i st. 2 ZMPPKS). Po isteku svaka dva meseca od pravosnažnosti rešenja o pritvoru sud po službenoj dužnosti ispituje da li postoje razlozi za produženje ili ukidanje pritvora ili zamenu pritvora blažom merom.

U hitnim slučajevima nadležni organ države molilje može da podnese zahtev za pritvaranje (čl. 24 ZMPPKS) pre podnošenja zamolnice, koja za predmet ima izručenje okrivljenog ili osuđenog lica. Po pronalasku lica na osnovu tog zahteva ili raspisane međunarodne poternice³² (čl. 24 st. 4 ZMPPKS), policija lice lišava slobode i bez odlaganja sprovodi sudiji za prethodni postupak. On prvo utvrđuje istovetnost lica i poučava ga o pravima (čl. 20 st. 1 tač.1–4 ZMPPKS), a zatim zakazuje njegovo saslušanje, kom obavezno prisustvuju branilac i javni tužilac. Nakon toga sudija *može* doneti odluku o pritvoru. Iako je reč u konkretnom slučaju o zahtevu strane države, sudija neće bezuslovno i obavezno doneti rešenje o određivanju pritvora, posebno ako iz priloga uz zahtev ili međunarodnu poternicu nije moguće utvrditi ispunjenost pretpostavki za izručenje (čl. 7 i čl. 16 ZMPPKS). S tim u vezi, pritvor se ukida ako nadležni organ države molilje ne podnese zamolnicu u roku od 18 dana od pritvaranja, odnosno u roku od 40 dana ako je traženo produženje roka,³³ ili ako prestanu razlozi za pritvor (čl. 26 st. 3 ZMPPKS).

Pored izručenja, drugi oblik pravne pomoći kod kog je dozvoljeno odrediti pritvor jeste preuzimanje krivičnog gonjenja od strane javnog tužioca za krivično delo koje spada u nadležnost suda države molilje. Međutim, ovde je pritvor dozvoljen samo na osnovu zahteva za pritvaranje pre podnošenja zamolnice (čl. 48 ZMPPKS), koji se podnosi javnom tužiocu, a o pritvoru odlučuje sudija za prethodni postupak na isti način kao u postupku izručenja.

3.3.4. Pritvor pred Međunarodnim krivičnim sudom za bivšu Jugoslaviju

Krivičnoprocesni sistem utemeljen na tradicijama anglo-saksonskog i kontinentalnog prava opredeljivao je i specifično regulisanje pritvora protiv okrivljenih za koje se vodio postupak pred *ad hoc* Međunarodnim krivičnim sudom za bivšu

29 Zakon o međunarodnoj pravnoj pomoći u krivičnim stvarima, „Službeni glasnik RS“ br. 20/09.

30 Zakon o međunarodnoj pravnoj pomoći u krivičnim stvarima koristi termin istražni sudija zbog neusklađenosti tog propisa sa Zakonikom o krivičnom postupku.

31 M. Škulić /2015/: *Krivično procesno pravo*, Beograd, str. 515.

32 U skladu sa načelom reciprociteta države raspisana međunarodna poternica tretira se kao zahtev za pritvaranje.

33 Ovo je u skladu i sa obavezama koja je Republika Srbija preuzela po čl. 16 st. 4 Evropske konvencije o ekstradiciji, „Službeni list SRJ – Međunarodni ugovori“ br. 12/10.

Jugoslaviju. Od dovođenja u sedište suda pritvor je bio obavezan, a određivao ga je dežurni sudija na zahtev tužioca ako je posle njegovog izlaganja o dokazima smatrao da je tzv. *privremeni pritvor* neophodna mera kako bi se sprečilo bekstvo osumnjičenog, povreda ili zastrašivanje žrtve ili svedoka ili uništavanje dokaza ili je iz drugih razloga neophodan za sprovođenje istrage.³⁴ Maksimalno u istrazi je trajao 90 dana. Po potvrđivanju optužnice *pritvor* je mogao trajati *neograničeno*,³⁵ a ukidan je na osnovu naloga veća za puštanje na slobodu i mogao je biti supstituisan bilo kojim merama koje je veće smatralo primerenim, uključujući polaganje kaucije ili poštovanje uslova da bi se osiguralo prisustvo optuženog na suđenju i zaštita drugih osoba.³⁶

4. ALTERNATIVNE MERE PRITVORU

Alternativne mere su vrste obaveza koje se nameću okrivljenom, radi ostvarivanja procesnog cilja efikasnog vođenja krivičnog postupka. Čak i u situaciji kada postoje razlozi za pritvor, sud može da proceni da nije nužno staviti okrivljenog pod zatvoren režim zavodske ustanove i sledstveno tome odredi drugu meru ili da u kasnijoj fazi supstituiše pritvor njome. Kada predlog za određivanje alternativnih mera stave okrivljeni ili njegov branilac, sud pre donošenja rešenja predlog dostavlja javnom tužiocu radi davanja mišljenja. Poseban stav u rešenju suda je upozorenje okrivljenom da će prema njemu biti određena teža mera kao posledica kršenja ustanovljenih zabrana. To su:

1. zabrana prilaženja, sastajanja ili komuniciranja sa određenim licem i posećivanja određenih mesta (čl. 197 ZKP),
2. zabrana napuštanja boravišta (čl. 199 ZKP),
3. jemstvo (čl. 202 ZKP),
4. zabrana napuštanja stana (čl. 208 ZKP).

Zabrana prilaženja, sastajanja ili komuniciranja sa određenim licem i posećivanja određenih mesta nalaže se kad postoje okolnosti da bi okrivljeni mogao ometati postupak uticanjem na oštećenog, svedoka, saučesnike ili prikriivače ili usled rizika od ponavljanja krivičnog dela. Iako kontrolu primene mere vrši policija, nesporno je da je njeno sprovođenje otežano. Sprečavanje kontakta između okrivljenog i svedoka ili saučesnika u širem smislu i izvršenja novog krivičnog dela temelji se na sudskom rešenju u formalnom smislu. S obzirom na različite kanale savremenih komunikacija, njihovo samo evidentiranje, a potom i zabranjivanje je komplikovano i

34 Pravilo 40 bis Pravilnika o postupku i dokazima Međunarodnog suda za krivično gonjenje osoba odgovornih za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava učinjenih na teritoriji bivše Jugoslavije 1991. godine, http://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Rules_procedure_evidence/IT032Rev50_bcs.pdf [25.2.2017].

35 Z. Stojanović /2006/: *Međunarodno krivično pravo*, Beograd, str. 181–182.

36 Pravilo 65 bis Pravilnika o postupku i dokazima Međunarodnog suda za krivično gonjenje osoba odgovornih za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava učinjenih na teritoriji bivše Jugoslavije 1991. godine, http://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Rules_procedure_evidence/IT032Rev50_bcs.pdf [25.2.2017].

skopčano sa nizom objektivnih smetnji. U praksi se ova mera najčešće određuje kad su ključni svedoci u postupku ispitani, te kad su osnovi za njeno određivanje usled proteka vremena izgubili na intenzitetu.

Zabrana napuštanja boravišta zasniiva se na opasnosti od bekstva i može se protezati na grad u kome okrivljeni ima prebivalište ili celokupnu teritoriju Republike Srbije u zavisnosti od vrste krivičnog dela, pribavljene imovinskopravne koristi, čvrstine veza okrivljenog sa inostranstvom itd. Uz nju, sud može kumulativno odrediti okrivljenom da posećuje određena mesta, naložiti mu da se povremeno javlja sudu ili područnoj policijskoj upravi ili mu oduzeti putnu ispravu ili vozačku dozvolu. Poslednja dopunska mera može biti i samostalna kada se postupak vodi za krivično delo u vezi sa čijim izvršenjem ili pripremanjem je korišćeno motorno vozilo ili umišljajnog krivičnog dela ugrožavanja javnog saobraćaja (čl. 201 st.1 ZKP). S tim u vezi, zbog preciznosti, umesto termina „ugrožavanja javnog saobraćaja“ ovde bi trebalo korigovati zakonski tekst i staviti termin „protiv bezbednosti javnog saobraćaja“, koji tako jasno obuhvata sva krivična dela čiji je zaštitni objekat saobraćaj, a posebno teško delo protiv bezbednosti javnog saobraćaja, kod kog su posledice znatno teže u odnosu na krivično delo ugrožavanje javnog saobraćaja i koje se češće vrši sa eventualnim umišljajem.

Polaganje jemstva od strane okrivljenog ili trećeg lica dolazi u obzir kad okrivljeni treba da bude stavljen u pritvor ili je već u pritvoru zbog opasnosti od bekstva ili zbog težine krivičnog dela i dodatnih elemenata vezanih za uznemirenje javnosti. Vrhunac je da jemstvo može supstituisati pritvor i onda kada je određen zbog uznemirenja javnosti, jer je nejasno, odnosno ne može se racionalno objasniti, kako je moguće da se javnost koja je prethodno bila toliko uznemirena krivičnim delom, odjednom „smiruje“, kada se da jemstvo?³⁷ Nezavisno od toga, a s obzirom na to da ova mera pogađa pokretnu ili nepokretnu imovinu okrivljenog ili njemu bliskog lica uz pretnju njenog oduzimanja povredom obećanja o neskrivanju i napuštanja boravišta bez odobrenja suda, stepen njene efikasnosti je veoma visok.

Mera koja podrazumeva kao i pritvor ograničenje lične slobode jeste *zabrana napuštanja stana*, a razlika se prevashodno ogleda u prostorijama gde se sprovodi. Sud može zabraniti okrivljenom da bez njegovog odobrenja napusti stan, osim radi hitne medicinske intervencije ili izbegavanja ili sprečavanja ozbiljne opasnosti po život ili zdravlje ljudi, odnosno imovinu većeg obima, ukoliko u odnosu na njega postoji opasnost od bekstva, rizik od recidivizma ili razlozi iz čl. 211 st. 1 tač. 4 ZKP. Kontrola poštovanja ove mere vrši se primenom elektronskog nadzora postavljanjem uređaja za lociranje okrivljenog na zglob ruke ili noge i može se istovremeno isključiti mogućnost upotrebe fiksnog ili mobilnog telefona i interneta. Postavlja se pitanje da li se zabranom napuštanja stana relativizuje, minimizira ili suzbija rizik od ponavljanja krivičnog dela, posebno kad je okrivljeni organizator organizovane kriminalne grupe, koji izdaje naloge za vršenje krivičnih dela i vrlo često ima dobre kontakte i van državnih granica, te sa posebnom rezervom u pogledu ličnosti okrivljenog, njegovih aktivnosti i autoriteta u kriminalnoj sredini treba postupati kada se pritvor supstituiše ovom merom.

37 M. Škulić /2013a/: *op. cit.*, str. 17–18.

Izuzev jemstva, opravdanost ostalih alternativnih mera sud ispituje na svaka tri meseca, a najduže mogu trajati do pravnosnažnosti presude, odnosno do upućivanja okrivljenog na izdržavanje kazne. To je ujedno i procesni momenat za ukidanje jemstva. Ipak, ceneći zakonske razloge za pružanje jemstva, periodična provera celishodnosti ove mere bila bi preporučljiva, jer podrazumeva zadiranje u imovinska prava okrivljenog, odnosno njemu bliskih trećih lica.

5. POSLEDICE PRITVORA I TRETMAN PREMA PRITVORENICIMA

Za razliku od okrivljenog koji se brani sa slobode za pritvorenika važe posebna pravila u domenu položaja, tretmana i obaveza nadležnih organa u toku krivičnog postupka i po njegovom završetku.³⁸

Prvenstveno okrivljenom, koji se nalazi u pritvoru, garantovan je *pravni integritet ličnosti*, koji podrazumeva posebna prava u krivičnom postupku i u zavodu za primenu ove striktno mere. Odbrana je obavezna, te od lišenja slobode do pravnosnažnosti rešenja o ukidanju mere okrivljeni mora imati branioca (čl. 74 st. 1 tač. 3 ZKP), i ukoliko nema izabranog advokata, organ postupka će mu rešenjem postaviti branioca po službenoj dužnosti (čl. 300 st. 1 ZKP), koji će prisustvovati njegovom saslušanju i preduzimanju dokaznim radnjama. Isti status kao i pritvoreno lice ima osumnjičeni koji je zadržan i onaj kome je zabranjeno da napušta stan (čl. 2 st. 1 tač. 23 ZKP). Takođe, okrivljeni ima pravo da ništa ne izjavi, uskrati odgovor na pojedino pitanje, slobodno iznese svoju odbranu, prizna ili ne prizna krivicu i da neposredno pre prvog saslušanja pročita krivičnu prijavu, zapisnik o uviđaju i nalaz i mišljenje veštaka (čl. 68 st. 1 tač. 2–4 i 6 ZKP), a u tom delu je izjednačen po statusu sa svim drugim okrivljenima.

Nadležni organi sa naročitom hitnošću postupaju u pritvorskim predmetima, preispituju rešenja o pritvoru u zakonom propisanim rokovima, vode računa o pravima okrivljenog u krivičnom postupku, u kraćim rokovima zakazuju sprovođenje dokaznih radnji u istrazi i glavne pretese. To važi kako kada se u pritvoru nalazi jedan okrivljeni, tako i kad ih je više, a nisu svi u pritvoru, te i

38 Valjalo bi napomenuti i da se položaj pritvorenika razlikuje i od položaja osuđenika, koji u potpunosti u pogledu prava i obaveza podleže Zakonu o izvršenju krivičnih sankcija, „Službeni glasnik RS“ br. 55/14, i nad kojim se sprovodi individualni program postupanja s ciljem resocijalizacije i reintegracije u društvenu sredinu. Često se s tim u vezi postavlja pitanje efekta uračunavanja pritvora u kaznu zatvora kod primene uslovnog otpusta. Iako je npr. osuđeni 2/3 kazne izdržao u pritvoru i time ispunio objektivni formalni uslov neophodan za uslovno otpuštanje u pogledu dužine izdržane kazne, u svakom konkretnom slučaju sud bi trebalo da ceni i subjektivne uslove koji se tiču pre svega vladanja osuđenog za vreme izdržavanja kazne zatvora, izvršenje radnih i drugih svrsishodnih obaveza, procenjeni stepen rizika, uspešnost ostvarivanja ciljeva u izvršavanju programa postupanja i druge okolnosti koje bi ukazivale da li je kazna uticala na osuđenog da se ubuduće na slobodi dobro vlada. Okolnost da se okrivljeni za vreme trajanja mere pritvora ponašao u skladu sa Pravilnikom o kućnom redu, da nije bio disciplinski kažnjavan i da ranije nije bio osuđivan, ne ukazuju na postignutu svrhu kažnjavanja. Da bi se donela pravilna i zakonita odluka potrebno je da okrivljeni stupi na izdržavanje kazne bez obzira na ostatak kazne.

saokrivljeni redovno dolaze na glavne pretese i njihovo odlaganje zbog nedolaska stranaka je retka pojava. Osim zagarantovane procesne discipline, bitna pravna posledica pritvora ogleda se u njegovom uračunavanju u izrečenu kaznu zatvora, novčanu kaznu i kaznu rada u javnom interesu, čime se poistovećuje sa merom zabrane napuštanja stana (čl. 63 KZ), koja je ipak blaža mera.

U toku pritvora okrivljeni ima pravo na *zaštitu fizičkog integriteta i dostojanstva*, a ograničenja prava su dozvoljena pod uslovom da su potrebna da se spreči bekstvo, podstrekavanje drugih lica da unište, sakriju, izmene ili falsifikuju dokaze ili tragove krivičnog dela i neposredne ili posredne kontakte pritvorenika usmerene na uticanje na svedoke, saučesnike ili prikrivače (čl. 217 st. 2 ZKP). Među garantovanim pravima pritvorenika su *inter alia*, i pravo na dostavljanje stručnih publikacija i štampe, pravo na prepisku sa licima van zavoda pod nadzorom sudije za prethodni postupak, pravo na posete bliskih srodnika pod nadzorom, pravo na nesmetanu posetu branioca, Zaštitnika građana, Komisije za kontrolu izvršenja krivičnih sankcija Narodne skupštine i sudije za izvršenje krivičnih sankcija.³⁹ Pritvorenik podleže i disciplinskom kažnjavanju (čl. 242 ZIKS) i može mu zbog povrede pravila reda i bezbednosti biti izrečena disciplinska kazna – ograničenje poseta, koje se jedino ne odnosi na branioca (čl. 221 st. 1 ZKP⁴⁰). Za maloletnika koji je u pritvoru važe posebna pravila, koja se odnose na odvojeni smeštaj u odnosu na punoletne pritvorenike i ne bi trebalo praktikovati naglašene intenzivnije vaspitne programe, koji inače ne bi mogli biti imanentni ni u odnosu na istog maloletnika kada je na slobodi, kao ni bilo kakve „rehabilitacione tretmane“, koji su po logici stvari namenjeni učinicima krivičnih dela.⁴¹

Adekvatan tretman prema pritvorenicima u pritvorskim jedinicama je od strateškog značaja za funkcionisanje pravne države.⁴² Status i stanje pritvorenika i postupanje od strane Uprave za izvršenje krivičnih sankcija u skladu sa standardima Evropskog komiteta za sprečavanje mučenja i nečovečnih ili ponižavajućih kazni ili postupaka⁴³ podrazumeva kvalitetne uslove života, dovoljne smeštajne kapacite-

39 Pitanja vezana za izvršenje mere pritvora, upućivanje u zavode za izvršenje krivičnih sankcija, prijem pritvorenika, njegova druga prava, kao npr. na zdravstvenu zaštitu itd. Uređena su Zakonom o izvršenju krivičnih sankcija i podzakonskim aktima – Pravilnikom o izvršenju mere pritvora, „Službeni glasnik RS“ br. 132/14, Pravilnikom o organizaciji, radu i postupanju sa pritvorenicima u Posebnoj pritvorskoj jedinici, „Službeni glasnik RS“ br. 81/05, Pravilnikom o upućivanju osuđenih, prekršajno kažnjenih i pritvorenih lica u zavode za izvršenje krivičnih sankcija, „Službeni glasnik RS“ br. 31/15, Pravilnikom o kućnom redu kazneno-popravnih zavoda i okružnih zatvora, „Službeni glasnik RS“ br. 110/14, 79/16, Pravilnikom o kućnom redu vaspitno-popravnog doma, „Službeni glasnik RS“ br. 71/06.

40 S tim u vezi je i pitanje isplate troškova branioca na ime razgovora sa licem lišenim slobode u zavodu, jer ni zakonom, ni podzakonskim aktom nije propisan maksimalan broj poseta branioca u toku jednog meseca, prilikom donošenja odluke o nagradi i nužnim izdacima branioca u svakom konkretnom slučaju treba ceniti sledeće pokazatelje: složenosti predmeta, broj krivičnih dela, vrstu i obim dokaznog materijala, zdravstveno stanje pritvorenika itd.

41 M. Škuljić /2011/: *op. cit.*, str. 137–139.

42 To potkrepljuje i činjenica da je Republika Srbija usvojila Strategiju razvoja sistema izvršenja krivičnih sankcija u Republici Srbiji do 2020. godine, „Službeni glasnik RS“ br.114/13, čija je vizija zaštita društva od kriminaliteta humanim izvršenjem kazni i prevencijom povrata.

43 Ovaj komitet je ustanovljen Konvencijom Saveta Evrope o sprečavanju mučenja i nečovečnih ili ponižavajućih postupaka i kažnjavanja, „Službeni glasnik SCG – Međunarodni ugovori“ br. 9/03.

te, raznovrsnu ishranu, lekarsku negu, zakonit rat zaposlenih u zavodima i njihovu kompetentnost. U tim segmentima u periodu od 2010. godine do 2016. u Republici Srbiji je učinjen pomak i postepeno se poboljšavaju infrastrukturni i higijenski uslovi za boravak u ćelijama i omogućava pritvorenima da obavljaju svrsishodnu delatnost u toku dana uz nadzor zavodskog kadra. Prenaseljenost u kazneno-popravnim zavodima i dalje nije zanemarljiva i njen uzrok tesno je povezan neselektivnom primenom pritvora sa oscilacijama⁴⁴, i potrebno je nastaviti sa preduzimanjem mera za proširenje smeštaja i pravilno razvrstavanje različitih kategorija pritvorenih lica, za jačanje bezbednosti i sprečavanje ostvarivanja nedozvoljenih kontakata između pritvorenika i edukaciju zaposlenih u zavodima, radi maksimalne eliminacije torture.⁴⁵

Usled izveštavanja od strane medija, davanja izjava javnih funkcionera o određivanju pritvora osumnjičenom i upoznavanja javnosti sa načinom izvršenja krivičnih dela osumnjičeni trpi negativne posledice.⁴⁶ Time se markira na samom početku krivičnog postupka i agresivnim publicitetom direktno se narušava preuzmocija nevinosti, što se kasnije odražava i na suđenje. Iako se praksa pravosudnih organa unapređuje u tom pogledu da javni tužilac pritvor predlaže kad ne dolazi u obzir primena alternativnih mera, uvreženo je stanovište da je pritvor najsigurnija mera za obezbeđenje prisustva okrivljenog i uspešno vođenje krivičnog postupka. Učestalo određivanje i dugo trajanje pritvora predstavljaju glavne razloge preopterećenosti penalnih institucija,⁴⁷ a što povećava rizik od šikaniranja, torture i ponižavajućeg postupanja prema pritvorenim licima zbog ograničenih smeštajnih kapaciteta⁴⁸ i dovodi u pitanje očuvanje bezbednosnih uslova u zavodskim ustanovama.

Na duži rok povreda prava lica lišenih slobode projektuje se na obavezu države da nadoknadi štetu, koju su pretrpeli zbog neosnovanog lišenja slobode⁴⁹ pokre-

44 Đ. Đorđević /2015/: Preopterećenost zakonskih kapaciteta i moguća rešenja ovog problema, *Strani pravni život*, str. 76–78.

45 Detaljniji pregled stanja u zavodskim ustanovama i položaju pritvorenika dat je u izveštaju za Vladu Republike Srbije o poseti Evropskog komiteta za sprečavanje mučenja i nečovečnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja od 6. novembra 2015, http://www.ljudskaprava.gov.rs/sites/default/files/dokument_file/izvestaj_vladi_republike_srbije_o_poseti_evropskog_komiteta_za_sprecavanje_mucenja.pdf [22.02.2017], i posebnom izveštaju Zaštitnika građana o poseti Kazneno-popravnim zavodu u Padinskoj Skeli od 06. jula 2016, <http://www.zastitnik.rs/attachments/article/4917/izvestaj%20KPZ%20P.%20Skela%20finalna.pdf>, u okviru nacionalnog mehanizma za prevenciju torture [23.02.2017].

46 Jedan od novih mehanizama za kanalisanje prakse organa unutrašnjih poslova na ovom polju jeste i odredba čl. 27 st. 2 Zakona o organizaciji i nadležnosti državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala, terorizma i korupcije, „Službeni glasnik RS“ br. 94/16, koja će početi da se primenjuje od 01. marta 2018. godine, a kojom je propisano da se podaci iz predistražnog postupka i istrage u svim postupcima za krivična dela organizovanog kriminala, terorizma i korupcije ne mogu javno iznositi bez odobrenja nadležnog javnog tužioca.

47 S tim u vezi u Republici Srbiji je bila na snazi Strategija za smanjenje preopterećenosti smeštajnih kapaciteta u zavodima za izvršenje krivičnih sankcija u Republici Srbiji u periodu od 2010. do 2015. godine, „Službeni glasnik RS“ br. 53/10, 65/11.

48 Redovni godišnji izveštaji zaštitnika građana 2011–2016. godinu, <http://www.ombudsman.rs/index.php/izvestaji/godisnji-izvestaji> [15.3.2017].

49 U skladu sa čl. 584 st. 1 tač. 1–4 ZKP smatra se da je lice neosnovano lišeno slobode: ako nije došlo do pokretanja krivičnog postupka, ili je pravosnažnim rešenjem postupak obustavljen

tanjem postupka za naknadu štete i postupka za ostvarivanje prava na moralno zadovoljenje. U prvom slučaju, lice je dužno da podnese zahtev Komisiji Ministarstva pravde⁵⁰ radi sklapanja sporazuma o postojanju, vrsti i visini štete (čl. 588 st. 1 ZKP). Ukoliko ne dođe do sporazuma, neosnovano pritvoreno lice ima pravo da protiv Republike Srbije⁵¹ podnese tužbu za naknadu materijalne (npr. zbog umanjena imovine zbog otkaza ugovora o radu, neisplaćenih zarada, troškova lečenja) i nematerijalne štete (zbog povrede časti, slobode ili prava ličnosti).⁵² Drugi postupak se pokreće zahtevom i veće suda koje je u krivičnom postupku sudilo u prvom stepenu donosi odluku o objavljivanju u sredstvu javnog informisanja saopštenja o odluci iz koje proizlazi neosnovanost lišenja slobode, ili dostavljanju takvog saopštenja poslodavcu, radi otklanjanja posledica zbog povrede ugleda lica (čl. 592 i čl. 593 ZKP).

6. PRAKSA USTAVNOG SUDA REPUBLIKE SRBIJE

Praksa Ustavnog suda Republike Srbije o pritvoru zasniva se na odlukama donetim po ustavnim žalbama, izjavljenim zbog povrede prava podnosilaca na

ili je optužba odbijena, ili je postupak pravosnažno okončan odbijajućom ili oslobadajućom presudom, ako je lice izdržalo kaznu zatvora, a povodom zahteva za ponavljanje postupka ili zahteva za zaštitu zakonitosti, izrečena mu je kazna zatvora u kraćem trajanju od izdržane kazne, ili je izrečena krivična sankcija koja se sastoji u lišenju slobode, ili je oglašeno krivim, a oslobođeno od kazne; ako je lišeno slobode duže vremena nego što traje krivična sankcija koja se sastoji od lišenja slobode koja mu je izrečena, ili ako je usled greške ili nezakonitog rada organa postupka lišeno slobode ili je lišenje slobode trajalo duže ili je duže zadržano u zavodu radi izvršenja krivične sankcije koja se sastoji u lišenju slobode.

- 50 U izveštaju o radu Ministarstva pravde za 2014. godinu <http://www.mpravde.gov.rs/files/Ministarstv%20BE%20pravde%20izvestaj%20za%202014%20godinu.pdf> [2.3.2017] navedeno je da je ova Komisija u toj godini donela 208 odluka, predložila za isplatu novčani iznos od ukupno 16.117.000,00 dinara za naknadu štete i lica neosnovano lišenog slobode i osuđenih lica, od čega je prihvaćeno i isplaćeno 1.669.000,00 dinara.
- 51 Odgovornost države za štetu zbog neosnovanog lišenja slobode i neosnovane osude je objektivna, primarna i neposredna uz više specifičnosti, kao npr. samo neosnovano lišenje slobode, odnosno neosnovna osuda, a ne greška u preduzimanju radnji, daje pravo na naknadu štete, i u slučaju da je šteta prouzrokovana namerno, ili krajnjom nepažnjom prema odgovornom licu nema direktne tužbe, jer sudija nikad ne odgovara u okviru ovog pravnog instituta, jedini pravno relevantan uslov je da se lišenje slobode i osuda u krajnjem ishodu postupka pokažu neosnovanim i da je zbog toga nastupila šteta, jer je u suštini ove ustanove da država ima obavezu da naknadi štetu kad je do neosnovanog lišenja slobode i neosnovane osude došlo radnjom trećeg lica ili slučajno, pri čemu nije odlučno da li je to posledica nečije krivice (M. B. Marković /2014/: Osnov odgovornosti za štetu zbog neosnovanog lišenja slobode i neosnove osude, *PRAVO – teorija i praksa*, Novi Sad, str. 41–44).
- 52 Naknada štete zbog neosnovanog lišenja slobode predstavlja jedinstven vid štete koji obuhvata sve štetne posledice vezane za ličnost oštećenog proistekle iz neosnovanog lišenja slobode (povreda časti, ugleda i slobode ličnosti), a osnov za naknadu tog vida štete je sadržan u ZKP. Međutim, dosuđenje tog vida nematerijalne štete ne isključuje pravo oštećenog da potražuje druge vidove nematerijalne štete, jer naknada štete zbog neosnovanog lišenja slobode je mera satisfakcije za torturu koju je pretrpelo oštećeno lice, a ta naknada ne isključuje ostale vidove štete, što je u skladu sa Konvencijom UN protiv torture i drugih surovih neljudskih ili ponižavajućih kazni i postupaka, „Službeni list SRJ – Međunarodni ugovori“ br.9/91, i čl. 35 Ustava, koji utvrđuje pravo na rehabilitaciju i naknadu štete (Presuda Apelacionog suda u Novom Sadu Gž.br.3905/14 od 05.02.2015, presuda Vrhovnog kasacionog suda Rev.br.11161/2015 od 8.7.2015.).

određivanje ili ograničeno trajanje pritvora ili prekoračenje rokova za odlučivanje o ovoj najstrožoj prinudnoj meri. Izdvojeno je nekoliko bitnih odluka Ustavnog suda u bogatoj bazi sudske prakse u pritvorskoj materiji.

U odluci,⁵³ kojom je odbijena kao neosnovana ustavna žalba podnosioca, izjavljena protiv rešenja o produženju pritvora prvostepenog i drugostepenog suda, Ustavni sud je skrenuo pažnju na distinkciju pravnog regulisanja inicijalnog čina pritvaranja lica, koje je uređeno čl. 30 Ustava, i trajanja pritvora po čl. 31 Ustava, kad se odlučuje o produženju ili ukidanju pritvora, do koga dolazi kada se za to steкну propisani uslovi u pogledu maksimalnog vremena trajanja pritvora ili kad prestanu razlozi za dalje zadržavanje okrivljenog u pritvoru. Čl. 31 st.2 Ustava ne ograničava vreme trajanja pritvora posle podizanja optužnice, ali ukazuje na svodenje pritvora na najkraće neophodno vreme. Iako je podnosiocu ustavne žalbe produžen pritvor nakon podizanja optužnice za produženo krivično delo teške krađe i falsifikovanje isprave zbog postojanja osobitih okolnosti i realne opasnosti od ponavljanja krivičnog dela teške krađe protivpravnim oduzimanjem vozila ukoliko se nađe na slobodi, zato što je pravosnažno osuđivan za isto delo – falsifikovanje isprave, i faktičke mogućnosti da se kod okrivljenog i dalje nalaze, falsifikovanim ispravama nabavljeni, rezervni ključevi od tri putnička motorna vozila, uz otklanjanje razloga za pritvor vezanog za opasnost od uticaja na svedoke, jer su svi bili ispitani u istrazi, Ustavni sud je ocenio da su odluke redovnih sudova pravilne i zakonite, jasno i dovoljno obrazložene, te da su ograničenja prava podnosioca u skladu sa svhom prava i da nema povrede.

U predmetu po ustavnoj žalbi podnosioca zbog povrede prava na ograničeno trajanje pritvora⁵⁴ Ustavni sud je polazeći od toka krivičnog postupka analizirao *održivost istih formulacija obrazloženja razloga za pritvor u dužem periodu*. Naime, protiv podnosioca je vođen ponovljeni postupak zbog krivičnog dela ratni zločin protiv civilnog stanovništva nakon što je drugostepeni sud isključivo u odnosu na njega ukinuo prvostepenu osuđujuću presudu. Podnosilac ustavne žalbe je bio u pritvoru pet godina od 17. oktobra 2005. godine kada je lišen slobode, što je argumentovano osnovanom sumnjom da je učinio krivično delo ratni zločin protiv civilnog stanovništva, za koje delo je zaprećena kazna zatvora preko deset godina, u sadejstvu sa posebno teškim okolnostima, koje se ogledaju u povezanom delovanju većeg broja lica prema više oštećenih, te prouzrokovanim posledicama u vidu lišavanja života više lica, među kojima su žene i deca, nanošenja teških fizičkih i psihičkih trauma oštećenima, što je doprinosilo neophodnosti držanja okrivljenog u zavodu, a s ciljem nesmetanog vođenja krivičnog postupka. Ovakav zaključak prvostepenog suda u celosti je prihvatao i drugostepeni u rešenjima kojima je odbijao predloge branioca za ukidanje pritvora. Međutim, u postupku ustavnopravne zaštite Ustavni sud je zauzeo stav da su *težina krivičnog dela* koje je podnosiocu ustavne žalbe stavljeno na teret i *objektivne posledice* koje su nastupile, kao opšti razlozi za opravdanje konstantnog produžavanja pritvora čak i kod izrazito teških krivičnih

53 Odluka Ustavnog suda Republike Srbije UŽ.1197/2008 od 13.11.2008, <http://www.ustavni.sud.rs/page/predmet/sr-Cyrl-CS/158/?NOLAYOUT=1> [15.2.2017].

54 Odluka Ustavnog suda Republike Srbije UŽ.br.4940/10 od 31.3.2011, <http://www.ustavni.sud.rs/page/predmet/sr-Cyrl-CS/4094/?NOLAYOUT=1> [7.2.2017].

dela, kao što su krivična dela protiv čovečnosti i ratni zločini, a kojima su se rukovodili redovni sudovi, protekom vremena od pritvaranja sve manje dovoljni i moraju biti upotpunjeni dodatnim detaljnim i individualizovanim razlozima. *Proizvoljno lišavanje slobode* postoji onda kada nadležni organi ne objasne na zadovoljavajući način razloge zbog kojih je lišavanje slobode bilo neophodno ili ako sud daje stalno identične i stereotipne razloge zbog kojih je doneto rešenje o produženju pritvora, a da pri tome ne elaborira nove osnove koje čine produženje pritvora neophodnim. Nadležni redovni sudovi su propustili da ocene da li je dužina trajanja mere pritvora prema podnosiocu ustavne žalbe premašila „razuman rok“, što je moralo biti učinjeno u rešenjima o produženju pritvora, kojima je odlučivano o meri oduzimanja lične slobode čoveka u periodu pre donošenja pravnosnažne sudske odluke o krivici kada u potpunosti važi Ustavom i ZKP propisana pretpostavka nevinosti. U nadležnosti redovnih sudova je bilo da utvrde postojanje konkretnih razloga koji se odnose na osnov za produženje mere pritvora, a Ustavni sud ima kompetencije da na osnovu razloga koji su u vezi sa pritvorom datim u odlukama redovnih sudova i činjenicama na koje podnosioci ustavnih žalbi ukazuju, odluči da li je ili nije u konkretnom slučaju došlo do povrede Ustavom zajemčenih prava. Produžavanje mere pritvora može biti opravdano samo ako postoje takve okolnosti koje opravdavaju javni interes i pretežu nad pravilom poštovanja slobode pojedinca, a kako to nije učinjeno, sud je utvrdio povredu prava na ograničeno trajanje pritvora.

Slično pravno rezonovanje Ustavni sud je primenio i u odluci⁵⁵ o usvajanju ustavne žalbe i utvrđivanju povrede prava na ograničeno trajanje pritvora u odnosu na podnosioca protiv koga se vodio krivični postupak za krivično delo iz korpusa organizovanog kriminala,⁵⁶ koji se do dana podnošenja ustavne žalbe nalazio u pritvoru četiri godine i osam meseci⁵⁷ i protiv koga je krivični postupak bio u fazi glavnog pretresa. Istaknuto je da redovni sudovi nisu pokazali *posebnu revnost u vođenju postupka*, jer su konstantno i automatski tokom celog perioda kontrole pritvora prepisivali obrazloženja iz rešenja u rešenje bazirajući se na težini krivičnih dela i posledicama koje su nastupile i da nisu naveli nijedan argument koji bi prevazišao parafrazu optužnice.

Ustavni sud je u predmetu⁵⁸ po ustavnoj žalbi podnosioca, protiv koga je pritvor trajao četiri godine i pet meseci, izveo zaključak da *nije došlo do povrede prava na ograničeno trajanje pritvora* donošenjem odluka redovnih sudova. Razlozi za pritvor koji su u njima navedeni: *opasnost od bekstva podnosioca* (postojanje opravdane sumnje da je podnosilac organizator organizovane kriminalne grupe koja je delovala u međunarodnim razmerama s ciljem prodaje opojne droge kokain, činjenica da su drugi osumnjičeni markirani kao organizatori bili u bekstvu, postojanje oprav-

55 Odluka Ustavnog suda Republike Srbije Už.br.11002/13 od 21.1.2016, <http://www.ustavni.sud.rs/page/predmet/sr-Cyrl-CS/12615/?NOLAYOUT=1>, [16.2.2017].

56 U pitanju su bila krivično delo zločinačko udruživanje iz čl. 346. st. 3. u vezi sa st. 2. KZ i krivično delo teško ubistvo iz čl. 114. tač. 1 i 5 u vezi sa čl. 33. KZ.

57 Pritvor je okrivljenom produžavan iz razloga predviđenih čl. 211 st. 1 tač. 3 i 4 ZKP, o kojima je više rečeno u poglavlju 3.1. ovog rada.

58 Odluka Ustavnog suda Republike Srbije Už.br.2070/14 od 26.11.2015, <http://www.ustavni.sud.rs/page/predmet/sr-Cyrl-CS/12195/?NOLAYOUT=1> [13.2.2017].

dane sumnje da se kod njih nalazi novac u iznosu od više desetina miliona evra, koji podnosilac može da iskoristi za skrivanje i bekstvo, korišćenje falsifikovane putne isprave radi lakšeg i konspirativnijeg prelaska državnih granica od strane pripadnika za potrebe rada), *opasnost od ponavljanja krivičnog dela* (preduzimanje više radnji izvršenja krivičnog dela neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga u dužem periodu, postojanje opravdane sumnje da je delovao kao organizator organizovane kriminalne grupe sa osumnjičenima koji su u bekstvu, uz angažovanje većeg broja lica na teritoriji zapadne Evrope) i *iz čl. 211 st. 1 tač. 4 ZKP* (visina zaprećene kazne, način izvršenja i težina posledice krivičnog dela – preprodaja 580kg opojne droge kokain velike čistoće u međunarodnim razmerama, dovele su do uznemirenja javnosti koje može ugroziti nesmetano vođenje krivičnog postupka) su jasni, konzistentni i u potpunosti održivi ceneći kompleksnost činjeničnih i pravnih pitanja, ulogu okrivljenog, vreme i polje delovanja kriminalne aktivnosti i postupak je vođen sa potrebnom hitnošću.

U pojedinim slučajevima Ustavni sud se bavio isključivo ustanovljavanjem procesnih nedostataka u postupanju redovnih sudova, te je tako u odluci⁵⁹ konstatovao povredu čl. 27 st.3 Ustava, koja se manifestovala u prekoračenju roka od 48 časova za odlučivanje po žalbi protiv rešenja sudije za prethodni postupak od strane vanpretresnog veća tog suda, koje je odbilo žalbu i potvrdilo prvostepeno rešenje u roku od 7 dana.⁶⁰

Dakle, sudsko ispitivanje povrede Ustavom zajemčenih prava sastoji se u analizi krivičnog postupka, trajanja istrage, stupanja optužnice na pravnu snagu i dinamike zakazivanja i održavanja glavnih pretresa i detaljnom razmatranju činjenica i okolnosti vezanih za pritvor, prvenstveno razloga za produženje pritvora uz pozivanje na raniju praksu suda i referentnu praksu Evropskog suda za ljudska prava. Osim zahteva za utvrđivanje povrede Ustavom zajemčenih prava i sloboda iz čl. 30 i čl. 31 Ustava, podnosioci traže poništenje rešenja nadležnih prvostepenih i drugostepenih sudova, nalaganje ukidanja pritvora i puštanje na slobodu. Ipak, zbog temporalnog važenja rešenja o pritvoru, Ustavni sud ne poništava osporena rešenja, čak i kada utvrdi povredu prava, jer su ona prestala da proizvode pravno dejstvo donošenjem novih rešenja o produženju ili ukidanju pritvora. Načelno, Ustavni sud meritorno ne dosuđuje naknadu nematerijalne štete smatrajući da samo utvrđivanje povrede prava dovoljno da se postigne adekvatna pravična satisfakcija podnosiocu, ne dirajući time u njegovo pravo na naknadu štete, koje može ostvariti u parnici.

7. PRAKSA EVROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA

Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (u daljem tekstu: *Konvencija*) u čl. 5 st. 1 jemči svakom pojedincu pravo na slobodu i bezbednost

59 Odluka Ustavnog suda Republike Srbije Už.br.1155/14 od 3.11.2016, <http://www.ustavni.sud.rs/page/predmet/sr-Cyrl-CS/13566/?NOLAYOUT=1> [17.2.2017].

60 U konkretnom slučaju podnosilac ustavne žalbe je žalbu na rešenje o određivanju pritvora preko branioca izjavio 05.02.2014, a Viši sud u Beogradu je o žalbi odlučio Kv.br.460/14 od 12.2.2014, odbijajući izjavljenu žalbu i potvrđujući prvostepeno rešenje.

ličnosti uz obavezu država ugovornica da postupaju u skladu sa relevantnim domaćim pravom i uzdržavaju se od proizvoljnog hapšenja i lišenja slobode pojedinca. Taksativno su navedeni slučajevi kada se smatra da je hapšenje ili lišenje slobode zakonito⁶¹ i posebno Protokolom 4 u čl. 1 propisana je zabrana lišenja slobode zbog nemogućnosti ispunjenja ugovornih obaveza. U ovom domenu je i Evropski sud za ljudska prava (*u daljem tekstu*: Sud) zauzeo je stav da postoji više razloga za određivanje i produženje pritvora, koji moraju kontinuirano postojati, a koji se mogu podeliti u pet grupa: opasnost od bekstva, rizik od ometanja postupka, potreba da se spreči zločin, potreba da se očuva javni red i nepovinoavanje sudskim nalogima i neispunjenje zakonskih obaveza. Pravna teorija ove razloge sistematizuje kao eksplisitne osnove, sadržane u čl. 5 st.1 Konvencije i skrivene – *causae arresti*, sadržane u ostalim odredbama čl. 5 Konvencije.⁶² Kroz svoju jurisprudenciju Sud je postavio supstancijalne principe ustanovljavanja prekomerne dužine pritvora, marljivosti u sprovođenju krivičnog postupka u pritvorskim predmetima i važnosti ocene opravdanosti produžavanja pritvora *in concreto*. Ovde treba takođe imati u vidu da osim po čl. 5 Konvencije, odgovornost države može biti konstituisana i po čl. 3 Konvencije, koji zabranjuje mučenje, nečovečno ili ponižavajuće postupanje ili kažnjavanje sa aspekta primene mere pritvora prema pritvorenicima. U nastavku će biti razmatrane važne presude Suda donete protiv Republike Srbije, u kojima su zauzeti principijelni stavovi, koji bi trebalo da budu implementirani i u praksi domaćih i evropskih sudova. U slučaju *Vrenčev protiv Srbije*⁶³ kod podnosioca predstavke je prilikom pretresa od strane policijskih službenika pronađeno 4,13 g opojne droge *kanabis*, koja mu je uz potvrdu privremeno oduzeta. U krivičnoj prijavi policijski službenik je očiglednom omaškom napisao netačnu adresu osumnjičenog i nadležni sud nije mogao da ga sasluša na navode krivične prijave, jer ni poziv, ni dovodenje nisu rezultirali obezbeđenjem njegovog pojavljivanja pred sudom, te je protiv njega određen pritvor. Osumnjičeni je telefonskim putem bio kontaktiran od strane policije i dobrovoljno se javio u policijsku stanicu, kada je lišen slobode i stavljen u pritvor. Rešavajući po žalbi branioca na rešenje o pritvoru sud je potvrdio prvostepeno rešenje bez održavanja usmenog ročišta. Pritvor je ukinut nakon što je osuđen na novčanu kaznu, a o predlogu koji je u međuvremenu podneo o zameni pritvora jemstvom sud nije rešavao. Na osnovu takvog činjeničnog stanja, uvažava-

61 To su sledeći slučajevi: 1. zakonito lišenje slobode na osnovu presude nadležnog suda; 2. zakonito hapšenje ili lišenje slobode zbog neizvršavanja zakonite sudske odluke ili radi obezbeđivanja ispunjenja neke obaveze koja je propisana zakonom; 3. zakonito hapšenje ili lišenje slobode radi privođenja lica pred nadležni organ vlasti usled osnovane sumnje da je lice učinilo krivično delo, ili se opravdano smatra potrebnim da se spreči izvršenje krivičnog dela, ili bežanje posle izvršenja; 4. lišenje slobode radi sprečavanja zaraznih bolesti, kao i zakonito lišenje slobode duševno poremećenih lica, alkoholičara ili uživalaca droge i skitalica; 5. lišenje slobode maloletnog lica na osnovu zakonite odluke o vaspitnom nadzoru ili radi provođenja pred zakonom nadležni organ i 6. zakonito hapšenje ili lišenje slobode kako bi se sprečio neovlašćeni ulazak u zemlju, ili da bi se osigurali proterivanje ili ekstradicija.

62 A. Trešnjev /2015/: Razlozi za pritvor u svetlu Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, *Strani pravni život*, str. 186–187.

63 Predstavka br. 2361/05, <http://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%3A%5B%22vrencev%22%2C%22documentcollectionid%3A%5B%22GRANDCHAMBER%2C%22CHAMBER%22%5D%22%7D> [9.2.2017].

vajući krivično-procesno pravo i razmatrajući argumente stranka, Sud je konstato-
vao da je povređeno pravo iz čl. 5 st. 3 Konvencije o hitnom izvođenju pred sudiju
pošto osumnjičeni nije saslušan prilikom odlučivanja o njegovom pritvoru, niti u
postupku odlučivanja po žalbi na rešenje o pritvoru, nego je doveden naknadno na
zakazani glavni pretres radi iznošenja odbrane. Utvrđena je i povreda prava podno-
sioca predstavke da bude pušten dok čeka suđenje, premda nije rešeno o njegovom
predlogu o polaganju jemstva bez obzira na to što nije konkretizovao vrstu i iznos
jemstva i nije dovoljno cenjena okolnost da se podnosilac po saznanju da ga traži
policija, dobrovoljno javio, te da to nije ponašanje tipično za lice koje želi da utekne
pravdi, kao i da nema srazmere između težine krivičnog dela i pritvora, zbog osude
na novčanu kaznu.

U predmetu *Luković protiv Srbije*⁶⁴ podnosilac predstavke je istakao nezakonito
i prekomerno trajanje pritvora pre suđenja. U pitanju je bio osumnjičeni kom je
stavljeno na teret da je organizator organizovane kriminalne grupe i da je vršio ko-
ruptivna krivična dela. Pritvor mu je bio određen 26. novembra 2006. godine zbog
opasnosti od bekstva (višegodišnji rad u Upravi carina, koji mu je omogućio uspo-
stavljjanje dobrih kontakata sa drugim carinskim službenicima i licima iz inostran-
stva, čime bi olakšano i bez propisanih dokumenta mogao da pređe državnu grani-
cu, pribavljanje protivpravne imovinske koristi u velikom iznosu koju bi mogao da
iskoristi za bekstvo), opasnosti od uticaja na svedoke (carinske službenike i druga
lica koje osumnjičeni poznaje), rizika od ponavljanja krivičnog dela i zbog ozbiljne
težine krivičnih dela za koje se protiv njega vodi krivični postupak. Pritvor je po-
tom redovno kontrolisan od strane nadležnih sudova i 19. novembra 2007. godine
rešavajući po žalbi drugostepeni sud je otklonio četvrti razlog za pritvor, smatrajući
da radna mesta i protivpravna imovinska korist predstavljaju opis krivičnih dela i
ne mogu biti više valjan razlog za produženje pritvora, zatim 13. aprila 2009. treći
razlog, jer je prestala da egzistira bojazan da će kontaktirati jednog saokrivljenog,
koji je bio u bekstvu, a 04. decembra 2009. godine i razlog vezan za recidivizam pot-
krepljujući takav stav činjenicom da je podnosilac predstavke udaljen sa posla, da nije
osuđivan, da je duže vreme proveo u pritvoru i činjenicom da se njegova organizo-
vana kriminalna grupa raspala. Jedini razlog koji je ostao odnosio se na opasnost od
bekstva do 23. avgusta 2010. godine kada je prihvaćeno polaganje jemstva, nakon
čega je pušten na slobodu. Ukupno je podnosilac predstavke proveo u pritvoru 3
godine i 9 meseci, ali Sud je izveo zaključak da *nije bilo povrede čl. 5 st. 3 Konvencije*,
odnosno da je dužina pritvora bila razumna, pošto je ekspeditivno vođen postupak
za krivično delo organizovanog kriminala, koji stvara zbog složenosti činjeničnih
i pravnih pitanja poteškoće za istražne organe, a kasnije i sudove da utvrde činje-
nično stanje i krivicu svakog organizatora ili pripadnika organizovane kriminalne
grupe. Nadležni sudovi su ispoljili marljivost postupajući u ovom predmetu time što
su preispitujući razloge za kontinuirani pritvor navodili jasne i specifične činjeni-
ce predmeta i lične prilike podnosioca predstavke. Evidentno je na ovom primeru
dobre prakse da su ti razlozi protekom vremena evoluirali, odslikavajući razvoj si-

64 Predstavka br. 43808/07, [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{,fulltext%3A%22Lukovic%22,documentcollecti
onid%3A%22GRANDCHAMBER%22,CHAMBER%22,itemid%3A%22001-117629%22}}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{,fulltext%3A%22Lukovic%22,documentcollecti
onid%3A%22GRANDCHAMBER%22,CHAMBER%22,itemid%3A%22001-117629%22}}), [10.2.2017].

8. IMUNITETI

Pojedine kategorije građana zbog funkcije koju vrše i njenog predstavničkog svojstva, izuzete su, odnosno oslobođene od domašaja jurisdikcije državnih organa. To faktički znači da su snabdeveni privilegijama i imunitetima, koji se sastoje u derogaciji primene ustavnih i zakonskih odredbi o pritvoru i krivičnom gonjenju koji traje sve vreme službeničkog mandata. Tu spadaju:

1. *diplomatski predstavnici*, kojima je u okviru sudskog imuniteta⁶⁸ garantovan imunitet od krivičnog sudstva. Zahvaljujući njemu, šef diplomatske misije i članovi diplomatskog osoblja ne mogu biti lišeni slobode ni u slučaju teškog krivičnog dela nezavisno od toga da li je učinjeno u vršenju službe ili ne, niti se može voditi krivični postupak u državi u kojoj vrši diplomatske funkcije. Time se ne negira apsolutno njihova krivica za učinjeno krivično delo, jer mogu biti izvedeni pred sud države imenovanja. Izuzetno, može im suditi i država prijema,⁶⁹ s tim što se insistira na pristanku države imenovanja premda puko i izričito odricanje od krivičnog imuniteta diplomatskog predstavnika nije dovoljno. Ovakva vrsta beneficije ustanovljena je u korist diplomatskog predstavnika kako bi se sprečila opstrukcija i spoljni pritisci u vršenju diplomatskih funkcija nadležnih pravosudnih organa države prijema. Ona ipak raspolaže mehanizmima zaštite u vidu proglašavanja diplomatskog predstavnika *personam non grata* i zahtevanjem njegovog opoziva ili proterivanja preko granica uz ustupanje krivičnog gonjenja državi imenovanja;

2. *članovi diplomatskog osoblja specijalne misije* uživaju takođe pun diplomatski imunitet,⁷⁰ jer ne mogu biti izloženi bilo kom obliku hapšenja ili pritvora u državi prijema tokom trajanja *ad hoc* misije, odnosno prvog susreta sa odgovarajućim predstavnicima države prijema do ispunjenja postavljenih zadataka, ili notifikacije države slanja državi prijema da povlači ili opoziva misiju;⁷¹

3. *konzularni funkcioneri* mogu biti stavljeni u pritvor u slučaju teškog krivičnog dela na osnovu odluke nadležne sudske vlasti (čl. 41 BKKO⁷²). U ostalim slučajevima ne mogu biti hapšeni, niti podvrgnuti drugom obliku ograničenja lične slobode izuzev kada se radi o izvršenju pravnosnažne sudske presude države prijema. Zbog limitiranog obima povlastica konzula veći broj država je bilateralnim konvencijama proširio njihovu zaštitu;⁷³

4. *narodni poslanici* zaštićeni su parlamentarnim imunitetom, zasnovanim na načelu narodne suverenosti i podele vlasti. Ima dva oblika:⁷⁴ *imunitet neodgovor-*

68 Bečka konvencija o diplomatskim odnosima iz 1961, „Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori“ br. 2/64.

69 M. Mitić, S. Đorđević /2007/: *Diplomatsko i konzularno pravo*, Beograd, str. 125.

70 Konvencija o specijalnim misijama, „Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori“ br. 19/75.

71 M. Mitić, S. Đorđević, *op. cit.*, str. 152 i 156.

72 Bečka konvencija o konzularnim odnosima, „Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori“ br. 5/66.

73 Npr. Sjedinjene Američke Države su zaključile ugovore sa Sovjetskim Savezom, Kinom, Bugarskom, Poljskom, Rumunijom, Filipinima, u kojima uzajamno priznaju potpuni imunitet svojih konzularnih funkcionera od krivičnog sudstva, M. Mitić, S. Đorđević, *op. cit.*, str. 218.

74 R. Marković, *op. cit.*, str. 364.

nosti, kojim je pokrivena krivična, građanska, uprava i disciplinska odgovornost za izraženo mišljenje ili glasanje u vršenju poslaničke funkcije (čl. 103 st. 2 Ustava) i koji ima neograničeno važenje u kontekstu da traje i nakon isteka mandata, i *imunitet nepovredivosti*, koji znači privremenu procesnu smetnju za vođenje krivičnog postupka⁷⁵, sa dejstvom da parlamentarac bez odobrenja Narodne skupštine ne može biti pritvoren, niti se može pokrenuti postupak od potvrđivanja do dana prestanka mandata.⁷⁶ Imunitet nepovredivosti ne važi kod fragrantnih krivičnih dela za koja je propisana kazna zatvora preko pet godina (čl. 38 st.8 ZNS⁷⁷). Zahtev za odobrenje određivanja pritvora ili pokretanja krivičnog postupka protiv narodnog poslanika podnosi se predsedniku Narodne skupštine, koji ga upućuje Odboru za administrativno-budžetska i mandatno-poslanička pitanja, koji nakon razmatranja podnosi izveštaj, sa predlogom odluke Narodnoj skupštini (čl. 252 PNS⁷⁸). Narodna skupština može i da uspostavi imunitetsko pravo narodnom poslaniku koji se nije pozvao na imunitet ako je to potrebno radi vršenja poslaničke funkcije (čl. 253 PNS);

5. *predsednik Republike* (čl. 119 st.1 Ustava), koji uživa parlamentarni imunitet⁷⁹;

6. *predsednik i članovi Vlade* (čl. 134 st.2 Ustava), koji su na polju imuniteta izjednačeni sa narodnim poslanicima, s tim što o imunitetu odlučuje Vlada;⁸⁰

7. *Zaštitnik građana* (čl. 138 st.5 Ustava), za koga je ustavom konstituisan parlamentarni imunitet;

75 Procesni imunitet narodnih poslanika i drugih funkcionera kojima je dat isit obim imunitetskih prava utvrđen je na preširokoj osnovi, odnosno na način koji je u praksi niza demokratskih zemalja napušten zbog onemogućavanja efikasnog gonjenja onih poslanika i drugih funkcionera, koji svoje funkcije koriste za lično bogaćenje putem korupcije i druga nečasta dela. (B. Milosavljević /2012/: Načelo podele vlasti u Ustavu i ustavnoj praksi Republike Srbije, *Pravni zapisi*, Beograd, str. 13).

76 S tim u vezi, ne treba nipošto izgubiti iz vida da poslanik pozivajući se na imunitet, ne ostvaruje samo privremeno odlaganje pokretanja krivičnog ili prekršajnog postupka, nego često i potpuno oslobađanje od odgovornosti, pošto u toku trajanja mandata protekne objektivni rok zastarelosti. (V. Goati /2007/: Parlamentarizam i partijski sistem Srbije, *Dileme i izazovi parlamentarizma*, Beograd str. 134).

77 Zakon o Narodnoj skupštini, „Službeni glasnik RS“ br. 9/10.

78 Poslovnik Narodne skupštine, „Službeni glasnik RS“ br.20/12.

79 O njegovom imunitetu odlučuje Narodna skupština (Z. Ivošević /2012/: Pravni položaj javnih funkcionera, *Pravni zapisi*, Beograd, str. 92).

80 Ipak, po slovu Ustava u vezi sa rešavanjem o imunitetu predsednika i članova Vlade postoji kontradiktornost. Po čl. 134 Ustava odluka o imunitetu predsednika i člana Vlade ostaje u izvršnoj vlasti, u Vladi, što odgovara načelu podele vlasti. Ali, po čl. 105 Ustava i Narodna skupština je ovlašćena da većinom glasova narodnih poslanika odluči o ukidanju imuniteta članovima Vlade. Ako nije u pitanju propust ustavopisca, nejasno je šta bi bilo namera ovog zamučivanja podele vlasti. Zamisliv je primer da Vlada zaštiti ministra od krivičnog gonjenja čuvajući mu imunitet, a da to bude stavljeno van pravne snage ukidanjem imuniteta istom ministru od strane Skupštine. (S. P. Orlović /2013/: Ustavne reforme i položaj Vlade Srbije, *Žurnal za kriminalistiku i pravo*, Beograd, str. 41–42).

8. *sudije Ustavnog suda* (čl. 173 st. 2 Ustava), za koje se *mutatis mutandis* primenjuju se odredbe o poslaničkom imunitetu,⁸¹ a Ustavni sud donosi odluku o uspostavljanju imuniteta (čl. 5 PRUS⁸²);

9. *sudije* ne mogu biti pozvane na odgovornost za izraženo mišljenje ili glasanje prilikom donošenja sudske odluke, osim ako se radi o krivičnom delu kršenja zakona od strane sudije, javnog tužioca ili njegovog zamenika iz čl. 360 KZ. Pored imuniteta neodgovornosti sudije raspolažu i imunitetom nepovredivosti, koji kao proceduralni mehanizam sprečava lišenje slobode u postupku pokrenutom zbog krivičnog dela učinjenog u vršenju sudijske funkcije bez odobrenja Visokog saveta sudstva (čl. 151 Ustava).⁸³

10. *članovi Visokog saveta sudstva* (čl. 153 st. 7 Ustava), kojima je garantovan isti imunitet kao sudijama,⁸⁴

11. *javni tužilac, zamenici javnog tužioca* (čl. 162 st.1 Ustava), čija imunitetska prava su identična sudijskim,

12. *članovi Državnog veća tužilaca* (čl. 164 st.6 Ustava), koji uživaju identičan imunitet kao sudije.

9. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Pritvor je izuzetno važan mehanizam za nesmetano i efikasno vođenje krivičnog postupka. Kod teških krivičnih dela, to je i nužna mera na početku krivičnog postupka, kojoj se pribegava radi osiguranja prisustva okrivljenog, obezbeđenja dokaza, sprečavanja ponovnog vršenja krivičnih dela i zaštite oštećenih. Izolovanje okrivljenog i njegovo smeštanje u zavodsku ustanovu su i manifestacioni oblici pravovremene reakcije državne vlasti i afirmacije javnog interesa, koji otvaraju put ažurnijem sprovođenju krivičnog postupka i ekspeditivnijoj adjudikaciji.

Izbor odgovarajuće mere koja će garantovati pojavljivanje okrivljenog pred sudom je u ekskluzivnoj nadležnosti suda, na kome leži odgovornost za ostvarivanje ove bitne procesne pretpostavke. Prilikom donošenja odluke sud treba da se ruko-

81 Imunitet neodgovornosti sudiju štiti apsolutno od svih vidova odgovornosti i bez vremenskog ograničenja. Imunitet nepovredivosti štiti sudiju samo za vreme trajanja sudijske dužnosti. Kako se imunitet kao jemstvo ne bi mogao zloupotrebiti „na štetu pravnog poretka i jednakosti građana“, Ustavom je predviđen i izuzetak od imuniteta nepovredivosti, koji se odnosi na vršenje fragrantnih krivičnih dela. Nepozivanje sudije na imunitet ne isključuje pravo Suda da mu uspostavi imunitet, što je posledica činjenice da se imunitet ne ustanovljava u ličnom interesu sudije, nego u interesu nezavisnosti sudijske funkcije i rada Suda. (B. Nenadić /2009/: Ustavni sud Republike Srbije u svetlu Ustava iz 2006. godine, *Revus – Revija za evropsku ustavnost*, Kranj – Republika Slovenija, str. 148–189.

82 Poslovnik o radu Ustavnog suda, „Službeni glasnik RS“ br. 103/13.

83 Kapacitet imuniteta sudije manji je od imuniteta drugih javnih funkcionera, jer ne obuhvata zaštitu od krivičnog i drugog kaznenog postupka. Time se sudskoj vlasti daje manji značaj od zakonodavne i izvršne, što narušava ravnotežu vlasti predviđenu čl. 4 st. 3 Ustava. (Z. Ivošević /2012/: *op. cit.*, str. 95.

84 Povezano sa čl. 151 st. 2 Ustava znači da o imunitetu člana Visokog saveta sudstva odlučuje Visoki savet sudstva (R. Marković /2006/: Ustav Republike Srbije iz 2006 – kritički pogled, *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, Beograd, str. 23).

vodi ulogom koju je okrivljeni imao u radnjama za koje postoji osnovana sumnja da je učinio, da li je reč o osnovnom ili kvalifikovanom obliku krivičnog dela, brojnošću radnji, vremenom izvršenja, periodom koji je protekao od poslednje preduzete radnje, vrstom i težinom telesnih povreda ili visinom pribavljene protivpravne imovinske koristi i mogućnošću poprimanja dramatičnijih oblika ili izazivanja težih posledica, kao i ličnim stvojtstvima okrivljenog. Jedni argumenti mogu biti elementarni za donošenje odluke o određivanju pritvora, ali njihova konzistentnost treba da bude očuvana, ili se moraju pojaviti novi i dovoljni razlozi da bi pritvor bio produžavan. Naročitu pažnju treba iskazati kod višegodišnjeg pritvora i sagledati opravdavajuće okolnosti za njegovo predugo trajanje. Ovde treba imati u vidu da prolongirani temporalni momenat ne povlači automatsko ukidanje pritvora, nego *obazrivo i integralno rešavanje*.

Zbog direktnog ataka na ličnu slobodu i zadiranje u fundamentalna prava pojedinca, državni organi su dužni da garantuju restriktivnu primenu pritvora. Osim toga, na raspolaganju im stoje alternativne mere kojim pritvor može biti supstituisan. Iako su indikatori za njihovu pojačanu upotrebu pragmatični u smislu unapređenja pravne zaštite uz budžetske uštede, adekvatno su rešenje za lakša krivična dela, ona učinjena u pokušaju ili pomaganjem, kao i kada nema srazmere između lišenja slobode i krivične sankcije. U tim okvirima državni organi bi trebalo da ispoljavaju u svojoj praksi tolerantniji pristup prema zabrani napuštanja boravišta, jemstvu ili zabrani napuštanja stana. Ovo treba da važi kako za sud, tako i za javno tužilaštvo, koje osim davanja mišljenja o predlogu za zamenu mere branioca osumnjičenog, može i samostalno da inicira ukidanje pritvora i određivanje alternativne mere, sve s ciljem preduzimanja mera za zaštitu ustavnosti i zakonitosti. Međutim, kada se krivični postupak vodi za krivična dela organizovanog kriminala, terorizma i korupcije, odnos nadležnih organa prema određivanju, produžavanju i ukidanju pritvora treba da bude rigorozniji, proporcionalan težini krivičnih dela, posledicama i opasnosti.

LITERATURA

- Bejatović S, Škulić M, Ilić G. /2013/: *Priručnik za primenu Zakonika o krivičnom postupku*, Beograd
- Beljanski S. /2001/: *Međunarodni pravni standardi o krivičnom postupku*, Beograd
- Đorđević Đ. /2015/: Preopterećenost zakonskih kapaciteta i moguća rešenja ovog problema, *Strani pravni život*
- Goati V. /2007/: *Parlamentarizam i partijski sistem Srbije, Dileme i izazovi parlamentarizma*, Beograd
- Ilić G, Majić M, Beljanski S, Trešnjev A. /2012/: *Komentar Zakonika o krivičnom postupku*, Beograd
- Ivošević Z. /2012/: *Pravni položaj javnih funkcionera, Pravni zapisi*, Beograd
- Kovačević N, Marković Ž, Nikolić N. /2014/: *Pritvor – ultima ratio?*, Beograd
- Macovei M. /2002/: *The right to liberty and security of the person: A guide to the implementation of Article 5 of the European Convention on Human Rights*, Human rights handbooks, No.5

- Marković M. B. /2014/: Osnov odgovornosti za štetu zbog neosnovanog lišenja slobode i neosnove osude, *PRAVO – teorija i praksa*, Novi Sad
- Marković R. /2005/: *Ustavno pravo i političke institucije*, Beograd
- Marković R. /2006/: Ustav Republike Srbije iz 2006 – kritički pogled, *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, Beograd
- Milosavljević B. /2012/: Načelo podele vlasti u Ustavu i ustavnoj praksi Republike Srbije, *Pravni zapisi*, Beograd
- Mitić M, Đorđević S. /2007/: *Diplomatsko i konzularno pravo*, Beograd
- Nenadić B. /2009/: Ustavni sud Republike Srbije u svetlu Ustava iz 2006. godine, *Revus – Revija za evropsku ustavnost*, Kranj – Republika Slovenija
- Orlović S. P. /2013/: Ustavne reforme i položaj Vlade Srbije, *Žurnal za kriminalistiku i pravo*, Beograd
- Stojanović Z. /2006/: *Međunarodno krivično pravo*, Beograd
- Škulić M. /2015/: *Krivično procesno pravo*, Beograd
- Škulić M. /2011/: *Maloletničko krivično pravo*, Beograd
- Škulić M. /2013a/: Novi zakonik o krivičnom postupku – Očekivanja od primene, *Revija za kriminologiju i krivično pravo*
- Škulić M. /2013b/: *Osnovne novine u krivičnom procesnom pravu Srbije – Novi Zakonik o krivičnom postupku iz 2011. godine*, Beograd
- Škulić M. /2013c/: Odnos načela istine i pojednostavljenih formi krivičnog postupka, *Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima, regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva i iskustva u primeni* (I. Jovanović, M. Stanisavljević, ur.)
- Trešnjev A. /2015/: Razlozi za pritvor u svetlu Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, *Strani pravni život*
- Zlatarić B, Damaška M. /1966/: *Rječnik krivičnog prava i postupka*, Zagreb

MEĐUNARODNI IZVORI PRAVA

- Bečka konvencija o diplomatskim odnosima iz 1961, „Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori“ br. 2/64
- Bečka konvencija o konzularnim odnosima, „Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori“ br. 5/66
- Evropska konvencija o ekstradiciji „Službeni list SRJ – Međunarodni ugovori“ br.12/10.
- Konvencija Saveta Evrope o sprečavanju mučenja i nečovečnih ili ponižavajućih postupaka i kažnjavanja, „Službeni glasnik SCG – Međunarodni ugovori“ br.9/03
- Konvencija o specijalnim misijama, „Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori“ br. 19/75
- Konvencija UN protiv torture i drugih surovih neljudskih ili ponižavajućih kazni i postupaka, Službeni list SRJ – Međunarodni ugovori“ br.9/91
- Pravilnik o postupku i dokazima Međunarodnog suda za krivično gonjenje osoba odgovornih za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava učinjenih na teritoriji bivše Jugoslavije 1991. godine

ZAKONI I DRUGI PROPISI

- Krivični zakonik, „Službeni glasnik RS“ br. 72/11, 101/11, 121/12, 32/13, 45/13, 55/14.
- Poslovnik Narodne skupštine, „Službeni glasnik RS“ br.20/12
- Poslovnik o radu Ustavnog suda, „Službeni glasnik RS“ br.103/13
- Pravilnik o izvršenju mere pritvora, „Službeni glasnik RS“ br.132/14
- Pravilnik o kućnom redu kazneno-popravnih zavoda i okružnih zatvora, „Službeni glasnik RS“ br.110/14, 79/16
- Pravilnik o kućnom redu vaspitno-popravnog doma, „Službeni glasnik RS“ br.71/06
- Pravilnik o organizaciji, radu i postupanju sa pritvorenicima u Posebnoj pritvorskoj jedinici, „Službeni glasnik RS“ br.81/05
- Pravilnik o upućivanju osuđenih, prekršajno kažnjenih i pritvorenih lica u zavode za izvršenje krivičnih sankcija, „Službeni glasnik RS“ br. 31/15
- Strategija razvoja sistema izvršenja krivičnih sankcija u Republici Srbiji do 2020. godine, „Službeni glasnik RS“ br.114/13
- Strategija za smanjenje preopterećenosti smeštajnih kapaciteta u zavodima za izvršenje krivičnih sankcija u Republici Srbiji u periodu od 2010. do 2015. godine, „Službeni glasnik RS“ br. 53/10, 65/11
- Ustav Republike Srbije, „Službeni glasnik RS“ br.98/06
- Zakon o izvršenju krivičnih sankcija, „Službeni glasnik RS“ br.55/1
- Zakonik o krivičnom postupku, „Službeni list SFRJ“ br. 4/77, 36/77, 14/85, 26/86, 74/87, 57/89, 3/90, „Službeni list SRJ“ br. 27/92, 24/94, 21/99, 44/99), 71/00, 13/01
- Zakonik o krivičnom postupku, „Službeni list SRJ“ br. 70/01, 68/02, „Službeni glasnik RS“ br. 58/04, 85/05, 115/05, 46/06, 49/07, 122/08, 20/09, 72/09, 76/10
- Zakonik o krivičnom postupku, „Službeni glasnik RS“ br.72/11, 101/11, 121/12, 32/13, 45/13, 55/14
- Zakon o maloletnim učinocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica, „Službeni glasnik RS“ br.85/05
- Zakon o međunarodnoj pravnoj pomoći u krivičnim stvarima, „Službeni glasnik RS“ br.20/09
- Zakon o Narodnoj skupštini, „Službeni glasnik RS“ br.9/10
- Zakon o organizaciji i nadležnosti državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala, terorizma i korupcije, „Službeni glasnik RS“ br. 94/16
- Zakon o potvrđivanju Ugovora između Republike Srbije i Crne Gore o izručenju, „Službeni glasnik RS“ br. 1/10 sa izmenama i dopunama, „Službeni glasnik RS“ br. 1/11

KORIŠĆENA SUDSKA PRAKSA

- Odluka Ustavnog suda Republike Srbije Už.br.1197/2008 od 13. novembra 2008. godine
- Odluka Ustavnog suda Republike Srbije Už.br. 4940/10 od 31. marta 2011.godine
- Odluka Ustavnog suda Republike Srbije Už.br. 1067/2011 od 18. jula 2012. godine
- Odluka Ustavnog suda Republike Srbije Už.br.11002/13 od 21. januara 2016. godine
- Odluka Ustavnog suda Republike Srbije Už.br.2070/14 od 26. novembra 2015. godine
- Odluka Ustavnog suda Republike Srbije Už.br.1155/14 od 03. novembra 2016. godine

- Odluka Ustavnog suda Republike Srbije UŽ.br.6885/11 od 10. oktobra 2012. godine
- Presuda Apelacionog suda u Novom Sadu GŽ.br.3905/14 od 05. februara 2015.godine, presuda Vrhovnog kasacionog suda Rev.br.11161/2015 od 08. jula 2015.godine
- Presuda Evropskog suda za ljudska prava u predmetu *Vrenčev protiv Srbije* po predstavci br. 2361/05
- Presuda Evropskog suda za ljudska prava u predmetu *Luković protiv Srbije* po predstavci br. 43808/07
- Presuda Evropskog suda za ljudska prava u predmetu *Grujović protiv Srbije* po predstavci br. 25381/2012
- Rešenje Apelacionog suda u Beogradu Kž.2. PO1.br. 32/11 od 14. februara 2011. godine
- Rešenje Višeg suda u Beogradu – Posebnog odeljenja Kv.Po1.br. 25/11 od 21. januara 2011. godine
- Rešenje Višeg suda u Beogradu je o žalbi odlučio Kv.br. 460/14 od 12. februara 2014. godine
- Rešenje Višeg suda u Novom Sadu Kv.br. 1141/11 od 18. avgusta 2011. godine
- Rešenje Višeg suda u Novom Sadu, Kž.2.br.240/14 od 19. avgusta 2014. godine
- Rešenje Višeg suda u Požarevcu 3.Kž.br. 121/15 od 23. aprila 2015. godine
- Rešenje Višeg suda u Valjevu Kvm.br.11/15 od 18. juna 2015. i rešenje Apelacionog suda u Beogradu Kžm2.br.7/15 od 30. juna 2015. godine

Gordana Krstić

Prosecutor's Office for Organized Crime

THE CONCEPT OF DETENTION IN PRACTICE OF COURTS

SUMMARY

The detention is very important measure to secure the presence of the defendant and for untroubledly conduct of criminal proceedings. It is also the most difficult mechanism which can be undertaken against a defendant for whom there exists grounded suspicion that has committed a criminal offence and also special reasons for ordering detention, which are proscribed by Criminal Procedure Code. They are referring to risk of escaping, circumstances indicating that he will destroy or conceal the evidences or obstruct the trial by exerting influence on witnesses and other suspects, risk of repeating the criminal offence and finally when the criminal offence with which he is charged is punishable by a term of imprisonment of more than ten years or more than five years for a criminal offence with elements of violence, or he has been sentenced by a court of first instance to a term of imprisonment of five years or more, and the way of committing or the seriousness of consequences of the criminal offence have disturbed the public to such an extent that this may threaten the fair conduct of criminal proceedings. While ordering the detention is the way of deprivation of liberty, this matter is also regulated by Constitutional Act.

Regarding to the enforcement of the detention in practice of courts in the Republic of Serbia, there are a lot of different cases and in every particular case the reasons for ordering or extending the detention have to be the object of examination of competent courts. They

have to give relevant arguments for not revoking the detention. This arguments will not be sufficient if they are the same and stereotyped as in the previous rulings, and that includes the arbitrary deprivation of liberty and the violation of right to freedom and security. Bearing that in mind, it is the duty of all authorities which are participating in criminal proceedings, especially the Courts and the Public Prosecutor's Offices, to take care of the duration of detention as short as possible and to suggest the alternative measures that can substitute the detention.

Key words: detention, deprivation of liberty, detainee, alternative measures, immunity